

AZ ATHENAEUM

14.993/
4/2

OLVASÓ

TÁRA

Alphonse Daudet

A kápolna

II

Ára 1 korona

Az Athenaeum Olvasótára

hazai és külföldi jeles szepirodalmi termékeket, regényeket és elbeszéléseket

közül kéthetenként megjelenő diszes és tartós kiállítású kötetekben szép vászonkötésben felülmulhatatlan olcsó áron.

Az Athenaeum Olvasótárában megjelent kötetek szerzők szerinti betűrendben :

Abonyi Árpád. Bosnyák képek. (Novellák.) Kötve (I. 6.)	1 kor.
— Novellák. Két kötet. Kötve (II. 17. 18.)	2 kor.
— A Mammuth. Regény. Kötve (III. 2.)	1 kor.
— A második férj. Regény. 2 köt. Kötve (III. 20. 21.)	2 kor.
— Jön a hajnal. Regény. Kötve (V. 20.)	1 kor.
Abonyi Lajos. A fekete kutya. Regény. Kötve (I. 3.)	1 kor.
— A fejetlen barát. Regény. Kötve (VIII. 3.)	1 kor.
Iffy Ábrányi Kornél. Az élet tarkaságaiból. Nov. Kötve (III. 23.)	1 kor.
— Edmund párba. 2 köt. Kötve (IV. 5. 6.)	2 kor.
— Diesőség bolondja. Regény. 2 kötet. Kötve (IV. 16. 17.)	2 kor.
Acsády Ignác. Fridényi bankja. Reg. 2 kötet. Kötve (III. 14. 15.)	2 kor.
Alarcon. Különös történetek. Kötve (III. 17.)	1 kor.
Alexander Mrs. Az ő legkedvesebb ellensége. Reg. 2 k. (IV. 21. 22.)	2 kor.
Ambrus Zoltán. Ninive pusztulása és egyéb elb. Köt. (III. 5.)	1 kor.
— Szeptember. Regény. Kötve (VI. 18.)	1 kor.
Annunzio. A gyermek. Regény. 2 kötet. Kötve (III. 6. 7.)	2 kor.
Anthony F. Courteil János. Regény. Kötve (II. 4.)	1 kor.
Auerbach B. Waldfried. Reg. 3 köt. Kötve (IV. 10—12.)	3 kor.
Balzac. 30 éves asszony. Regény. 2 kötet. Kötve (VIII. 1. 2.)	2 kor.
Bartók Lajos. A szemfényvesztők. Reg. 2 k. Kötve (IV. 23. 24.)	2 kor.
Bellamy. Ida. Regény. Kötve (VI. 24.)	1 kor.
Bell R. Az arany hácosó. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 18. 19.)	2 kor.
Benedek Elek. Huszár Anna. Regény. Kötve (II. 16.)	1 kor.
— A szív könyve. Elbesz. 2 köt. Kötve (VII. 7. 8.)	2 kor.
Beniczkyné-Bajza Lenke. Két szív harsza. R. 2 k. Köt. (I. 4. 5.)	2 kor.
— Itt és a jövő életben. Regény. 2 kötet. Kötve (II. 5. 6.)	2 kor.
— Kiközösítve. Regény. 3 kötet. Kötve (VI. 12—14.)	3 kor.
Björnson Björnsterne. Isten nyomai. Reg. 2 k. Köt. (III. 11. 12.)	2 kor.
Bogdanovics György. (Beksics G.-né.) A bukottak. Reg. K. (I. 7.)	1 kor.
Bourget Pál. Asszonyi szív. Regény 2 k. Köt. (I. 15. 16.)	2 kor.
— Hazugságok. Regény. 3 kötet. Kötve (II. 1—3.)	3 kor.
— Bűnös szerelem. Regény 2 kötet. Kötve (IV. 19. 20.)	2 kor.
— Végzetes idyll. Regény 3 kötet. Kötve (V. 1—3.)	3 kor.
— A kék hercegnő. Regény. 2 kötet. Kötve (VII. 11. 12.)	2 kor.
Catulle Mendés. Tavaszi románcz. Elbeszélés. Kötve (IV. 4.)	1 kor.
Cherbuliez V. Saint Maur kisasszony jegyese. Reg. Köt. (II. 13.)	1 kor.
Coppée. Nyolcz beszély. Kötve (II. 7.)	1 kor.
Daudet Alphonse. A Kápolna. Reg. 3 köt. Köt. (IV. 1—3.)	3 kor.
— A család támasza. Reg. 3 kötet. Kötve (VII. 1—3.)	3 kor.
De Marchi. Pianelli Demetrio. Reg. 2 köt. Kötve (VII. 4. 5.)	2 kor.
Detleff. Feloldhatatlan kőtelékek. Reg. Kettős köt. K. (V. 22. 23.)	2 kor.
— Apa és fiu. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 5. 6.)	2 kor.
Donászy Ferencz. Anarkalli. Reg. 2 kötet. Kötve (IV. 7. 8.)	2 kor.
Dosztojevszky. Egy halottas ház emlékiratai. Regény. 3 kötet. Kötve (VII. 17—19.)	3 kor.
Edwards. Kalandorné. Regény. Kötve (V. 10.)	1 kor.
Erdélyi. Szegény Dezső. Regény. Kötve (V. 9.)	1 kor.
Feydeau E. Chalis grófnő. Regény Kötve (II. 8.)	1 kor.
Gaál Mózes. Apró történetek. Kötve (III. 19.)	1 kor.
Gyarmathyné. Régi urak, új parasztok. Elbesz. Kötve (V. 4.)	1 kor.
Gyp. Pipiske házassága. Regény. 2 kötet. Kötve (VI. 4. 5.)	2 kor.
Halévy. A hercegné. Regény. Kötve (I. 22.)	1 kor.
Hawthorne. Malmaison Arkibáld. Regény. Kötve (III. 16.)	1 kor.
— A nászutazás és egyéb elbeszélések. Kötve (I. 17.)	1 kor.
Helmburg W., Tollen Lóri. Reg. 2 kötet. Kötve (VI. 16. 17.)	2 kor.
— Egy jelentéktelen asszony. Reg. 2 köt. Kötve (VII. 15. 16.)	2 kor.
Hermann Ottóné. Kisvárosiak. Regény. Kötve (VIII. 8.)	1 kor.
Houssayo A. Éva Leányai. Regény. Kötve (II. 11.)	1 kor.
James H. Unokatestvérek és egyéb elb. Kötve (II. 19.)	1 kor.

Jókal Mór. Két menyegző és egyéb elbeszélések. Kötve (I. 1.)	1 kor.
— Az egyhuszasos leány és egyéb elbesz. Kötve (II. 20.)	1 kor.
— Ne hagyj magad és egyéb elbeszélések. Kötve (V. 11.)	1 kor.
— Az apja fia és egyéb elbeszélések. Kötve. (VII. 6.)	1 kor.
Justh Zsigmond. Delelő és egyéb elbesz. Kötve (II. 22.)	1 kor.
Kabos Edé. Koldusok. Elbeszélések. Kötve (I. 12.)	1 kor.
Kazár Emil. Össze-vissza. 29. elbesz. 2 köt. Kötve (V. 16. 17.)	2 kor.
Klipping Rudyard. Elborult világ. Reg. 2 köt. Köt. (I. 20. 21.)	2 kor.
Kóbor Tamás. Fagy. Novellák. Kötve (II. 23.)	1 kor.
— A tisztesség nevében. Regény. Kötve. (VI. 23.)	1 kor.
Korolenko. A vak zenész. Regény. Kötve (I. 19.)	1 kor.
Kozma Andor. Humoros históriák. Kötve. (VI. 11.)	1 kor.
Kövér Ilma. Barányfelhők. Elbeszélések. Kötve (VII. 10.)	1 kor.
Kupcsayné Molnár Julla. Van Isten! Reg. 2. köt. Köt. (VII. 20. 21.)	2 kor.
Malonyay Dezső. Vergődés. Elbeszélések. Kötve (II. 24.)	1 kor.
— Az utolsó. Regény. 3. kötet. Kötve. (VIII. 9—11.)	3 kor.
Margitay Dezső. A hivatal. Regény. Kötve. (II. 14.)	1 kor.
Márkus József. Hamis bálványok. Elbesz. Kötve (II. 21.)	1 kor.
Maupassant. A mi szívünk. Regény. Kötve (VII. 9.)	1 kor.
Oulda. Santa Barbara és egyéb elbeszélések. Kötve (III. 9.)	1 kor.
— A Massarene Család. Regény. 3 kötet. Kötve (VI. 1—3.)	3 kor.
Palotás Fausztin. Salve Regina. Regény. Kötve. (VI. 15.)	1 kor.
Pekár Gyula. Homályban. Elbeszélések. Kötve (III. 24.)	1 kor.
Petelei István. Vidéki emberek. Kötve (VI. 10.)	1 kor.
Piros, mint a róza. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 14. 15.)	2 kor.
Potapenko. A kiválasztott. Regény. 2 kötet. Kötve (VIII. 4. 5.)	2 kor.
Prém József. Félvér. Regény. Kötve (I. 14.)	1 kor.
— Edith története. Regény kötve (I. 8.)	1 kor.
Prévost Marcell. Lemondás. Reg. 2 köt. Kötve (IV. 14. 15.)	2 kor.
Rider Haggard. Ősök kincse. Reg. 3 köt. Köt. (VI. 7—9.)	3 kor.
— Náda, a liljom. Regény. 2 kötet. Kötve (VII. 13. 14.)	2 kor.
Ruffiny. Paragreenék a párisi világtárlaton. Hum. elb. K. (I. 11.)	1 kor.
Savage. Az ősi kastély. Reg. 3 köt. Kötve. (VI. 20—22.)	3 kor.
Schubín Ossip. A lánghész. Regény. Kötve (V. 24.)	1 kor.
Sebők Zsigmond. Elbeszélések. Kötve (I. 24.)	1 kor.
Serao Matild. Riccardo Joanna élményei. Reg. 2 k. Köt. (II. 9. 10.)	2 kor.
— Harmincz perczent kamat. Regény. Kötve (V. 21.)	1 kor.
Stinde. A Buchholz Familia. Regény. Kötve. (I. 10.)	1 kor.
Sudermann. Homályban. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 7.)	1 kor.
Surville. Róbert házassága. Regény. Kötve (VI. 6.)	1 kor.
Szabóné Nogáll Janka. Elbeszélések. Kötve (III. 1.)	1 kor.
Sziklay János. A szerelem apostolai. Regény. Kötve (IV. 9.)	1 kor.
Ten Brink. Jeanette és Juanita. Regény. Kötve (V. 12.)	1 kor.
Theuriet. Apaság. Regény kötve. (VI. 19.)	1 kor.
— Raymonde. Regény. Kötve (I. 18.)	1 kor.
Thury Zoltán. Regénymesék. Elbeszélések. Kötve (II. 12.)	1 kor.
Tolnal Lajos. Csak egy asszony. Regény. Kötve (I. 2.)	1 kor.
— Az urak. Regény. Kötve (III. 8.)	1 kor.
— A grófné ura. Regény. Kötve (V. 13.)	1 kor.
— Beszélvek. 2 köt. Kötve (III. 3. 4.)	2 kor.
Tóth B. Boldogasszony dervise és egyéb históriák. Elbeszélések. Kettős kötet. Kötve. (VIII. 12. 13.)	2 kor.
Verga Giovanni. Elena férje. Regény. Kötve (II. 15.)	1 kor.
— Eva. Regény. Kötve (III. 22.)	1 kor.
— A királytigri. Regény. Kötve (IV. 13.)	1 kor.
Vértesi Arnold. Fürdőn. Regény. Kötve (III. 10.)	1 kor.
— Mézeshetek. Regény. Kötve (III. 13.)	1 kor.
— Mindhiába. Regény. Kötve (IV. 18.)	1 kor.
— Előre. Regény. Kötve (VIII. 6.)	1 kor.
— Az ugaros-karádi közbirtokosság. Reg. 2 köt. Köt. (V. 7. 8.)	2 kor.
— Fényes házasság. Regény. Kötve (I. 13.)	1 kor.
Eltévesztett utak. Regény. Kötve. (I. 23.)	1 kor.
Vértesi Gyula. Elbeszélések. Kötve (III. 18.)	1 kor.
Vincent Jakab. Trevannes Jakab. Regény. Kötve (I. 9.)	1 kor.
Werner E. Szabad Pálya. Reg. 3 köt. Kötve (VII. 22—24.)	3 kor.

Századunk Magyar Irodalma Képekben.

Széchenyi föllépésétől a kiegyezésig.

. . . Irta . . .

Endrődi Sándor.

##

Kiadta az Athenaeum r. társulat.

##

Ára diszes vászonkötésben 6 korona.

Régóta nehezen várt könyv ez az Endrődy Sándoré, amely az ihletett poéta édes szózatával regél; cseveg a magyar irodalom, a mi irodalmunk nagyjairól, akiket idáig talán tudósok szemüvegén keresztül néztünk és most egyszerre, mintegy varázsütésre, meglepetve nézzük az ő csodálatosan lebilincselő egyéniségüket. A ragyogó nyelvü, tüzes érzésü poéta, életet, színt varázsol a tudomány szürke vásznára és irodalmunk történetének vezéralakjait mindenek számára érdekessé teszi; bemutatja mint írókat, művészeket és embereket.

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

Országos Széchényi Könyvtár

A KÁPOLNA

— REGÉNY —

IRTA

ALPHONSE DAUDET

FORDITOTTA

FÁI J. BÉLA

— MÁSODIK KÖTET —

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA

1896.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

~~25451.~~

14993/412

VIII.

A kis kápolna csodatéte.

— Nem, el nem tudja képzelni, hogy milyen fáradalom nekem ez az örökös megfeszítése az akaraterőmnek a legegyszerűbb dolgokért: hogy fölálljak, leüljek, letegyem a kalapomat, fölvegyem; ami önöknek szinte öntudatlan, gépies taglejtés, ahhoz nekem meg kell feszítenem, összeszednem minden erőmet . . . Kivánszorognom az ágyamból reggel, rágicsálnom, mikor asztalnál ülök, befejeznem a mondatot, amit elég szerencsétlen voltam elkezdeni — mindez egy-egy cselekmény, egy-egy gyötrellem ennek a tetemnek . . . Ülünk le, kérem; csakugy gyöngyözik rajtam a veriték, hogy idáig jöttem az ön karjára támaszkodva.

A grosbourgi kastély terrászán, a tó szélén folyik a párbeszéd, délután. Jean mester, részvevő és önmegadó tekintettel nézegetve át a pápaszemén, a déli ebéd óta vezetgeti egyik padtól a másikhoz a panaszkodó Alcantara herceget, megkisértve rajta azokat a semmitmondó vigasztalásokat, ame-

lyekkel a gyógyíthatatlanok baját szokták elringatni.

— De tegnap lovagolt hercegséged és Charlexis azt mondja, hogy pompásan ült a nyeregben.

— Az ám! Hintóban mentem a hercegnével egészen a fácéanosig, s ott eszembe jutott, hogy nyargalok egyet a főerdész lován, amely igen jámbor állat. Öt perc múlva az árokban voltam, ahova a kocsi értem jött és fölszedtek; még jó szerencse, hogy ott nem felejtettem a csontjaimat . . . Így ültem én a nyeregben! . . . Az van benne, hogy nincs többé erőm, s hacsak egy pillanatra is elmulasztanám, hogy azt mondjam magamban: Élni akarok — hát akkor nem is élnék már!

S szemét behunyva, fejét hátrahajtva a pad mögött felfutó glicinium- és jázmin-szőnyegre, bágyadtan, kimerülten ernyedtek meg sápadt arcának vonásai. A parkból kiáltozás, labdapuffogás hallatszott föl. Lawn-tennist játszottak ott egy troéna-bokron túl, amelynek a galyai közt fehér sipkák, rikitó szoknyák villogtak át. A jókedvnek egy még zajosabb, diadalmasabb kitörése kiragadta zsibbatagságából a beteget.

— Hallja a volt tanítványát, amint a Mergis kastély összes Esztereivel és Rebekkáival labdázik? . . . Ah, ő nem szenved . . . Milyen jóizüeket kacag. . .

Egyszerre megtörő hangon, ridegen tevé hozzá:

— Ijedelmes ez a síheder . . . szédülök tőle, mint valami örvénytől . . . Hát ön, meg tudja öt érteni?

— De hiszen, ugy látom. . . Azt hittem, megjavult, visszatért a jó utra, a kötelességhez. . .

— Igen, mert kénytelen volt vele. . . Igaz, hiszen ön nem is tudja még a regény végét. A hercegné megtiltotta, hogy beszéljenek róla, mert a fiatal ember nem a legfényesebben szerepel benne. De nekem nincs ilyen anyai gyöngeségem. Egy szép reggel betoppan Monte-Carloban a szerelmesek szobájába az a vén gonosz Alexandre, akit mi megbiztunk volt, hogy tartsa szemmel a férjet:

— Utánam jön! Itt van! Meneküljenek! mondá a körülményekhez mért reszketeg hangon.

A hölgyecske megijed, jól tudva, hogy az ura lassu természetü, de vad, mint a bivaly és kemény szarvu. A fiu — meg kell neki adnom — a sarkára áll és nem akar menekülni. Alexandre erre félrevonja:

— Komédia az egész. Nincs itt a férj. De ön tisztára eluszott a rouletten, s nincs egy fillérje se. De igen is a nyakában van egy yacht, egy asszony, meg esetleg egy poronty. Ebből a csávából jó lesz szabadulni. Itt a pénz, vitorlázás el. Én majd megszabadítom a hölgyecskétől.

Ismeri ön a fiut s elképzélheti, hogy milyen örömmel fogadta el az ajánlatot. Három havi

robotolás elég volt neki. Sirva tépte ki magát a szeretett nő karjaiból, s mialatt Alexandre a hölgyecskével elpályázik egészen Bretagneba, ő, hogy nyomot tévesztessen Kékszakáll urammal, felül a yachtjára s elvitorlázik a mörbihani kis kikötő felé, ahol kedvesének várnia kellett s várja még ma is. Mi magunk is sokáig nem láttuk volna újra, ha a *Piros-Fehér-Kék*-je egy éjjel a Baleari szigetek táján el nem téved. Megjuhászodottan, üres erszény-nyel került haza . . . Pör a hajótulajdonossal, kárpótlás a hajó személyzetének, szerződésbontás — mindez sok pénzt emésztett föl. Én persze éltem az alkalommal, hogy kurtábbra fogjam a kötőfékét s rábirtam, hogy szolgálja le az önkéntességét. De az érthetetlen, a megdöbbenő az egész dologban az, hogy egyetlen szava, egyetlen gondolata sem volt annak a számára, aki odaadta neki az életét s most ott buslakodik Bretagneban, több mint egy hónap óta.

Jean mester elszomorodva, elámulva pislant át a pápaszeme fölött.

— Hogyan? . . . Hát az asszony még nem tudja?

— Nem. Alexandre volt megbizva az ügy elrendezésével, és úgy gondolom, gyönyörűsége telik a halogatásában. Olyan gonosz kutya . . . De vigyázzunk, jön a hercegné . . .

A terrász tulsó végéről jött elő a hercegné, apró, siető léptekkel. Elegáns kerti csuklyája

alatt sárgább volt a haja meg az arca mint rendesen.

— Magát keresem, szólt a férjéhez halkan, sebesen, és a kezébe csusztatott egy felbontott levelet. — Olvassa . . . A Charleynek érkezett levelek közt találtam. A draveili postabélyeg tett rá figyelmessé.

A tábornok, előbb halk hangon, azután csak magában olvasta el a néhány sort, amelyben Richard Fénigan az ő fiát párbajra hívta.

«Azt tudtam, hogy silány fickó; de most, hogy katona, még gyáva is lenne, ha . . . mm . . . mm . . . mm . . .»

A hosszú fehér kezek, amelyek a levelet tartották, ellankadtak.

— *Play!* kiáltá a tennis-pázsiton egy csengő férfi-hang.

A tábornok komolyan vette ismét elő az elolvasott levelet:

— A tegnapi erdei találkozás után végre is várható volt ez.

A hercegné felháborodottan szökött fel:

— Hát az a sok pénz, amit adtam és még hajlandó vagyok adni, mind nem elég ennek a népségnek?

— Nem csupán pénz teszi az életet, édesem . . . Különben is, a férj nem kapott semmit. Elvették tőle a feleségét, haragszik érte, ez elég

természetes és én nem igen látom kikerülhetőnek, hogy Charlexis ki ne álljon neki.

— Micsoda? Elment az esze?... Nem magától hallottam-e, hogy Fénigan kitünő vivó és lövő?

— Mit tehetünk róla? A maga fia katona; megsértik; verekednie kell.

— Nem fogom neki megmutatni ezt a levelet.

— Fog kapni másikat, amely még sértebb lesz.

— Elmegyek az anyjához.

— Az ugy fogja fogadni, mint maga fogadta őt . . . Nem, nem, lássa . . . Csupán egy mód van annak a meggátlására, hogy a gyerek ne verekedjék.

— És az? kérdé a hercegné hevesen.

— Hogy én menjek ki helyette.

Némi remény csillogott az asszony szemében, amint végig nézett rajta; de nyomban vállat vont.

— Maga ki akar helyette menni, szegény barátom, hiszen meg sem tud állni a lábán . . . Nem; a legegyszerűbb lenne, irni az ezredesének, Boutignan cousinünknek, hogy hívja vissza rögtön. Szerettem volna, ha meg lett volna kimélve a nagy hadgyakorlatoktól, de így . . .

Egy tennis-labda éppen a lábuk elé gurult s az illatos troéna-függöny szétvált a fiatal herceg kezétől; fehér flanell-zekét viselt, amely meztelenül hagyta a nyakát, s hajlós dereka széles faille-övvel volt átkötve. Az arca piros volt, a haja nedves.

Elmosolyodott a hercegné hirtelen mozdulataira, amelylyel a levelet eldugta.

— Egészen idáig érzik a titokzatosságod, mondá mosolyogva.

S nehéz ütőjével fölvetve a labdát, eltűnt a galyak közt, ügyes és könnyed kecsességének kedves benyomását hagyva maga után.

Mind a hármójuknak ugyanegy gondolatuk volt, amelyet az anya így fejezett ki:

— Ilyen drágaságban tegyenek nekem kárt? . . . Sietek föl és irok Boutignannak.

A tábornok, Jean mesterrel egyedül maradván, elszánt lökéssel állott föl:

— Hagyja csak, hagyja . . . Hadd lássam csak . . .

S ingatagul állva meg, féloldalt fordult, derékszögbe helyezett lábakkal, s föl akarta emelni a botját, hogy célozzon vele; de tántorogni kezdett, a levegőbe kapkodott, s el is esett volna, ha Jean mester meg nem fogja s vissza nem ülteti a padra.

— Így bajos kiállani! mormolá a szegény ember, megtörülve a homlokát, amely nedves volt az erőfeszítés veritékétől, meg a szemét, amelybe köny gyült.

Némi szünet után ismét megszólalt:

— Jól mondta, hogy meg sem tudok állni a lábamon! . . . És mennyire benne volt a hangjában az asszony megvetése az olyan férj iránt, aki

nem tudja többé megvédelmezni sem őt, sem a gyermekét! . . .

S mialatt földre szegzett szemmel így beszélt, a parkból felhallatszott a vidáman folyó játék kacagása és labda-puffogása.

Charlexis még aludt másnap reggel, mikor a posta újabb levelet hozott Grosbourgba, draveili postabélyeggel. A parancs ki volt adva a kapusoknak, úgy hogy Charlexisnek semmi sem juthatott a kezébe másképp, mint az anyja útján, aki miután aláírta a levélhordó könyvét, felbontotta a Richard levelét, amely még sértőbb volt mint az első.

A hercegné nem szólt senkinek, s miután Charlexist az ezredesének egy távirata még aznap reggel visszahívta Melunbe, egészen meg volt nyugodva. De másnap, éppen mikor a reggelenél ültek, ismét levél érkezett Fénigantól, ezuttal a tábornoknak címezve. A levélhez mellékelve volt a kis hercegnek szólott sértések másolata.

»Mi a véleménye D'Alcantara hercegnek? Ő is olyan pipogyának fog-e mutatkozni, mint a fia?«

A hercegné, aki szemközt ült a férjével, csodálkozással látta, hogy nem eszik. Nem tudta a kezében tartani a villát, annyira reszkettek az

ujjai. Neje kérdésére csupán azzal felelt, hogy odaadta neki a felbontott két levelet.

A hercegné végigfuttatta szemét a gyalázkodásokon, s most, hogy fiát már biztosságban tudta, igen nyugodtan vette a dolgot.

— Nevetséges! mondá. — Az az ember jól tudja, hogy maga nem verekedhetik.

— Nem tudja . . . Lóháton látott tegnapelőtt.

— Akkor a földön is láthatta, mert hiszen nem sokáig maradt a nyeregben . . . De akárminthelyen is, egy kis magyarázat elegendő lesz. Átküldöm hozzá Jean mestert.

A volt nevelő nagyokat pislogott a pápaszeme mögött, mint mikor valami tulságosan nehéz cello-darabba fogott bele.

— Igaza van, mondá a tábornok, egyszerre megnyugtatta.

Boldogtalan Jean mester! Milyen távolinak tetszett most már az az idő, amikor az ő kisbögője az öreg Chuchin bárkájában átkelt a Szajrán, az egyik kastélyból a másikba! Az uzellesi kastély, amely azelőtt olyan vidám, olyan eleven volt, milyen komor lett most, kivált mióta Féniganné meg a fia, heves összezördülésök után, nem beszéltek s nem is találkoztak egymással.

Richard visszatért a szobájába, a pavillonba, oda hozatta be magának az ételt s ott töltötte egész napjait. Egy szalon-pisztoly erős, rendszeres csattanásai nélkül nem is lehetett volna tudni, hogy

otthon van. Az anya pedig kettőzött buzgósággal munkálkodva és ügyelve mindenre, szünetlenül járt-kelt a baromfi-udvarban, a gyümölcsösben, folyvást zaklatva a kertészt meg a marmotáit. És hangjának, járásának a heveségében, kulcsainak dühös csörömpölésében sértett büszkeségének, anyai szeretetének a szava háborgott.

— Hogy mindazok után, amiket érette tettem, többet adjon arra a hitvány asszonyra mint én rám, oly . . .

Felháborodása nem talált szavakat, kivált ha emlékezetébe idézte annak a lázas, görcsösen vonagló szájnak a kifejezését, amely a szemébe vágta a sértéseket és a gyűlöletét. És az ő fia volt az, az ő kis Richardja!

— De téved, nénike, vetette magát közbe a jó Elise, mialatt segített neki fölszedni a csucsosra nyesett utszéli fák alól a lehullott almákat, — Richard imádja önt . . . akkor csak a harag beszélt belőle, és én bizonyos vagyok benne, hogy ha ön akarná. . .

Az anya büszkén egyenesedett föl, leejtve az ölébe szedett almákat a földre:

— Soha! Nem ismeresz te engem. Megalázkodjam a fiam előtt? Inkább meghalnék. Neki kell engem megkövetnie.

— Hát ki mondja, hogy ő nem gondol erre? Csak engedje meg, hogy bekopogtassak hozzá a pavillonba s beszéljek vele.

— Kárba veszne a fáradságod, szegény kicsikém . . . Te nem tudod, hogy mit kell neki mondani . . . nagyon is jóra való leány vagy.

Valójában neheztelt egy kicsit Elisere. Elise pedig érezte ezt s ezzel a nagy fájdalommal szemben, megfélelkezve a saját felsüléséről, látta, hogy ő itt csak hiábavaló és alkalmatlan, és arról beszélt, hogy hazamenne Lorientba, anélkül hogy Féniganné csak egy szóval is tartóztatta volna.

Richard ezalatt, a féltékenység legiszonyubb kinjaitól zaklatva, csak boszura, emberölésre gondolt. Két tiszt, egykori diákpajtásai, akik Ville-neuveben állomásoztak, kész volt arra, hogy a segédjei legyenek, s ő azzal töltötte napjait, hogy gyakorolta magát, folyvást lesve a levélhordót, aki választ hozna a kihívásaira . . . midőn egy reggel, dadogva és átizzadva, belépett hozzá Jean mester.

Annyira rendkívüli volt Jean mester előtt mindaz, amit itt látott, az asztalon heverő pisztoly, az átlugkatott papiros-céltáblák, mint akár csak az, amit mondania kellett, a dolog, amiben járt.

A tábornok — mondá — igenis kész volna kiállani a fia helyett, aki oda van a hadgyakorlatokon; de lábainak a gyöngesége lehetetlenné teszi, hogy meg tudjon állani; számít tehát Fénigannak és segédjeinek a nagylelkűségére, hogy bele fognak egyezni bizonyos föltételekbe.

— Lóháton akar párbajozni? kérde Richard metsző hangon.

— Nem; de ülve . . . Ha nem csalódom, d'Elbée volt az, akit a *kékek*, mivel meg volt sebesülve, karosszékekben ülve lőttek agyon. Ilyenféle párbajt fognak önnek felajánlani; akár itt Uzellesben, akár Grosbourghan; két szék . . . tizenöt-husz lépésnyi távolság. . .

Richard durván vágott a szavába:

— Betegápolóknak való az ilyen komédia. Mondja meg a tábornoknak, hogy már inkább csak megvárom, hogy a fia hazajöjjön; jobban szeretem azt. Várni fogok egy hónapig, hat hétig, ameddig csak kell; de meg akarok verekedni azzal a silány fickóval, és ha semmi sem fogja rábirhatni, akkor meglesem egy utfordulónál, az erdőben, és agyonverem.

Többször ismételte: »Agyonverem! agyonverem!« úgy mélyesztve bele ezt a szót a Jean mester gyöngé fejébe, mintha kalapácsal verné bele.

Jean mester tántorogva ment is ki a kis ajtón, amelynek két lépcsőfoka az erdőszorra szolgált.

Féniganné már ott várakozott rá néhány perc óta. Az anya láttára a szegény ember együgyűen kiáltott föl:

— Oh, asszonyosság, milyen régóta nem volt szerencsém . . . mennyire örülök . . .

De Féniganné hamarosan a szavába vágott s a pavillonra mutatva, kérdezte:

— Micsoda üzenetet hozott neki? Mivel akarnak bennünket azok a grosbourgiak már megint megbántani?

— De asszonyom, hiszen ő, Richard ur a kihívó . . . Nem mi.

S fuldokolva mondta el, hogy micsoda levelek érkeztek a kastélyba s hogy a hercegné mint meg volt rémülve.

— Megmondtam neki előre, nevetett büszkén Féniganné. — Jaj maguknak, ha a gyerekeink összehatalálkoznak! . . .

De a Jean mester felelete gondolkozóba ejtette.

— A balsors vak. Éppen úgy érheti önöket, mint minket . . . Kérem, csillapítsa le a fiát, hiszen olyan nagy befolyása van rá . . .

— Sajnos, már nincs! Az a rettenetes asszony, mikor elment, elragadta tőlem a fiam szeretetét, bizalmát. Hinné-e, hogy három nap óta . . .

Elhallgatott, attól tartva, hogy sirva fakad, azt pedig semmi áron sem akarta. A köny elgyöngíti az embert; neki pedig az egész lelki erejére, egész büszkeségére volt szüksége azzal a föllázadt fiúval szemben.

Beszélgetés közben kijutottak az erdei siktorból s most a corbeili töltésen haladtak előre, Féniganné hajadonfővel a napernyője alatt, akár

csak a kertje valamelyik fasorában. Az emberek, akikkel találkoztak, ünneplőbe öltözött öregek, köszöntek nekik s bámulva néztek utánok.

— Ugyan mi van ma? kérdé Jean mester. — Idejövet a kis kápolna harangját hallottam, pedig csak hétköznap van . . .

— Bizonyosan annak a vén tökéletlennek valami évfordulója . . .

S Féniganné vállat vont. Haragudott Méri-
vetre a legutóbbi vita miatt, őt okolva azzal, hogy Richard egyszerre csak elfordult Elisetől s hallani sem akar a válásról.

És amint Mérivet, aki épp most jött ki a kápolnájából, elhaladt mellettök, Féniganné alig viszonzta szárazon a jó öreg szertartásos köszönését, aki feketébe volt öltözve, s fekete keztyűt is viselt, mély gyászt öltvén a szeretett hitves emlékére, akinek ma ünnepelte az elhunyt huszonegyedik évfordulóját.

— Minden alávalóságnak a megbocsátása, minden bűnnek a bocsánata — ezt prédikálják ottbenn.

S napernyőjével rámutatott az utfélen álló fehér templomcskára.

— És azt akarnák, hogy én is odajárjak és hive legyek ennek a községnek . . . No köszönöm szépen! Csak járjon el a fiam, ha akar, a két-szarvu ember kápolnájába, — ezt gunyosan vetette oda — én ugyan bele nem teszem a lábamat soha!

-- Oh, Féniganné asszony . . . Féniganné asszony . . . sóhajtozott a kisbögös, akinek egyszerre eszébe jutott a halálos üzenet, amelynek ő a vivője. — Mi lesz belőlünk, ha önnek semmi befolyása sincs a fiára? . . . Ölni akar . . . ölni . . .

— Kezdje hát a feleségén! Azzal legalább könnyit rajtunk . . .

— Asszonyom . . .

— Micsoda? Hát maga is védelmezi? Hát mivel vette meg mindnyájokat az a férficsábitó? . . . Hja, igen, magát a zenével, a duettjeikkel . . . Akár csak Richard . . . bum-bum . . . Aztán meg az a petyhüdtség, amely szendeségnek, gyöngeségnek tetszik . . . A férfiak szeretik azt képzelni, hogy oltalmaznak . . . Óh a haszontalan, aki elrabolta tőlem a fiamat . . . ha itt volna, a kezem közt . . .

— Megszánná őt, asszonyom, ha itt volna; mert ön jólelkű, ő pedig nagyon boldogtalan . . . mondá Jean mester és csak úgy pislogott a pápaszeme mögött, mintha várná a mennykőcsapást, amelynek a villáma már ott fénylett a Féniganné szemében.

De nem. A gögös asszony egy kurta fejbólintással végét szakított a társalgásnak s hirtelen hátat fordítva, visszaindult Uzelles felé.

A kápolna rácsos kapuja nyitva maradt. Minő hirtelen ellentétes indulat, összes érzéseinek minő öntudatlan fordulata révén lépte át Feni-

ganné a keskeny tornácot? Bizonyosan az öreg Mérivet szavai jutottak eszébe, amelyek a szegény tévelygőnek szóltak: térjen be és boruljon térdre, abban van a boldogság titka . . .

Mérivet olyan biztossággal mondta volt ezt; és az imént is, mikor a vén tökéletlen átment az uton, a nyugodtságnak és megkönnyebbülésnek olyan világos kifejezése volt az arcáról olvasható! . . .

Féniganné belépett, mindjárt megkapva a benn uralkodó félhomálytól a külső erős fény után, s körüljártatta fenhéjázó tekintetét a nagy hideg falakon, amelyeket itt-ott tarkává tett a színes ablakok árnyéka. Az ablakok mind zárva voltak, csak az oltár fölött való magas, széles ablak volt nyitva, látni engedve egy darab kék eget, amelyen vadgalambok suhantak át . . . Oh, milyen mélységes, milyen vonzó volt az az ég . . .

Az asszony szinte akaratlanul bocsátkozott térdre s az alázatos imádság, amelyet az öreg ajánlott, a kicsinyek Miatyánkja önkéntelenül kelt az ajkán, amely minden más imádságot elfelejtett.

. . . És bocsásd meg a mi vétkeinket, miként mi is megbocsátunk . . .

Köny fakadt elő és omlott a kemény sziklából. Egész valójának az ellágyulása, megkönnyebbülése volt az, amelyben tisztán látta, megítélte magát s újra átélte egész életét.

Ugy, ugy, Richardnak igaza volt. A kevélység, az uralomvágy vezette és rontotta meg minden cselekedetét; úgy van, a férje meg a fia, akiket pedig szeretett, szenvedtek ő általa; és meglehet, hogy Lydie, az árva, boldogan élt volna a családi körben, ha gyöngédebb anyósa lett volna. Neki pedig nagyon elnézőnek, szánakozó és megbocsátó szívének kellett volna lennie.

Számot adott magának mindezeokról, és arról is, hogy mit kell megkísérlenie. Valamit, ami igen nehéz lesz, de ha a jó isten már megadta neki ezt a sugallatot, bizonyosan segíteni fogja tovább is . . .

Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben . . .

Egy hosszas sóhajtás, amely a közeléből halatszott, figyelmeztette, hogy nem egyedül van a kápolnában. Szeme, amely már hozzászokott a homályhoz, a széke előtt pár lépésnyire egy szegény, börbitélő asszonyt pillantott meg, fakó, szinehagyott ruhában, aki térden kuporodva imádkozott s mellette a földön egy kis motyó hevert, amelyen fekete gyapot-esernyőnek a nyele volt keresztüldugva.

A régi Féniganné, az, aki az imént lépett be a kápolnába, nem szerette a koldusokat; lealacsonyítónak találta az adakozást és az alamiznasztó napján, a hagyományos hétfőn, kívül soha sem adott egyetlen fillért, egyetlen falatot sem. Egyik paragrafusosa volt ez az ő saját törvényköny-

vének és örökös vitája volt miatta a menyével, ha úgy együtt kikocsikáztak.

Oh, ha Lydie, abból a félreeső zugolyból, ahol most bünének a nyomora rejtőzött, láthatta volna az ő könyörtelen anyósát, amint odament a szegény asszonyhoz és gyöngéden kérdezte:

— Talán nem idevaló, jó asszony?

Milyen reményt és milyen bámulatot gerjesztett volna ez benne! . . .

De a koldusasszony nem felelt. A fáradságtól kimerülve, elaludt az imádkozásban, amint ott ült, vagyis inkább roskadt a kifelé fordított sarkain. Féniganné, ahelyett hogy megharagudott volna — mint annakelőtte minden bizonynyal — és durván fölrázta volna azt, aki Isten előtt ilyen illetlen helyzetben hevert ott, véghetetlen szájalmat érzett magában fölgerjedni és elővéve a ridiküljéből a pénzes erszényét, mely ott csörömpölt együtt a kulcsaival, ki sem bontotta, meg sem nézte, hogy mennyi van benne, hanem mindenestől letette a szegény asszony csomagjára.

Aki ismerte a Richard anyját, az a megfontolatlan jótékonyságnak ezt a cselekedetét még rendkívülibbnek találta volna, mint azokat a benső és új elhatározásokat, amiket a kis kápolnában való időzéséből magával vitt.

Napoléon Mérivet, aki néhány perc óta kis kertjében járkált, a mák között, nagyot kiáltott örömeiben, amint őt az ajtón kijönni látta:

— Ön, asszonyom, ön volt? . . . Hallottam ugyan, hogy tologatja valaki ottbenn a székeket, de . . . sohasem hittem volna . . .

— Igaz is, hogy valóságos csoda . . . De hát a csodák önt nem lepik meg, mondá Féniganné, derüs mosolylyal.

S mialatt a tüzes déli nap ellen kinyitotta az ernyőjét, hozzátette:

— Mérivet ur, egy szivességre kérném . . . El kell utaznom egynéhány napra, s nagyon nehezemre esik, hogy egyedül hagyjam itt Richardot, kivált ilyen fájdalmas körülmények közt . . .

Az öreg hamisul mosolygott bajusz-vastagságu szemöldöke alatt.

— Nem hagyja egyedül . . . Hát az unokahuga?

— A hugom visszamegy Bretagneba, s én vele megyek.

— Bretagneba, ön? Minek?

— Még nem tudom . . . Valami sugallat . . . amelyet ottbenn találtam.

Az öreg, nem kérdezve egyebet, meleg felhevüléssel mondá:

— Oh, tudom én, hogy ön derék, nemeslelkü asszony, és hogy csakis az az átkozott kevélysége . . .

— Hanem, ami a fődolog, Mérivet ur, a fiamnak és mindenkinek csak annyit szabad tudnia, hogy elkisérem Eliset, semmi egyebet. Richard

még eszelős reményeket találna táplálni s én előbb személyes meggyőződést akarok szerezni . . .

— Az ön fia csak azt fogja tudni és remélni, amit ön akar, asszonyom. A távollétében majd ügyelek én reá, meg a grosbourgiakra is; és ha nem érezném magamat elég erősnek ahhoz, hogy nagy esztelenségeket gátoljak meg, itt van mellettem az én derék Cérés abbém, aki a szent Ferencz szelidségével az ő arkangyali vasmarkát párosítja . . . Felelek a fiáról.

— Köszönöm — mondá Féniganné meghattottan.

S már indulni akart, midőn látta, hogy az öreg ur be akarja zárni a kápolnát. Megfogta a kezét:

— Vigyázzon . . . Vannak még bent . . . Egy szegény asszony, aki elaludt, mialatt a jó istenhez imádkozott . . .

A kis Napóleon büszkén emelte föl a fejét.

— Az országut temploma ez, mondá. — Mihelyt az ajtó nyitva marad, azonnal betér rajta s menedéket keres a nyomor, amely erre jár. Hagyjuk csak aludni; majd becsukom később . . . Volt ott azzal a szegény asszonnyal még másvalaki is?

— Volt . . . valaki, akit otthagytam egy sarokban és akit ott is kell hagyni mindenkorra . . . a kevélységem, az az átkozott kevélységem . . . mondá Féniganné mosolygó arccal, legkevésbbé

sem hasonlítva már ahhoz a gögös asszonyhoz, aki pár perccel azelőtt fordult volt be a kis kápolnába.

IX.

Az elhagyott.

Az Alexandre ur vezetése alatt egész Franciaországon keresztül-kasul lelkesedezve folytatott örült bujdosás után, különféle megállásokkal, kitérésekkel, óvatoskodással és regényes átöltözködésekkel, Lydie grófné, sőt egyszerűen csak a grófné, a kalauza meg a komornája kíséretében, egy szeptemberi estén Quiberonba vetődött el a *Princesse-de-Lamballe*-hotelbe.

Az alacsony, penésztől átjárt szobamennyezet alatt s a fullasztó függönyös nagy ágy szuette deszkái közt nyomasztó, álmatlan éjszakája volt; azután, a hajnali harangszóra fölkelve s tolóablakát felhuzva, ködös eget látott maga előtt s alatta a szürke kis teret a törpe-ajtaju román templom előtt, meg vén bretonokat, akik a ködben fóka-durmogással szólitották meg egymást . . . mindez valami nyomasztó előérzetét keltette benne annak a komédiának, amelyet vele játszottak.

Ez a borus benyomás egész délelőtt tartott, egészen az Alexandre ur visszatértéig, aki a Blan-

chard-családnak, a saját családjának a keresésére indult, amelynek az emlékezete negyven évi feledés után hirtelen az eszébe jutott egy reggel Monte-Carloban, amikor azon tündött, hogy az üldözött szerelmeseknek hol találjon menedékhelyet.

Éppen delet harangoztak, mikor sugárzó arcú megérkezett. A gyermekkorában élt Blanchardok apraja-nagyja mind ott aludta már örök álmát a quiberoni homokos temetőben, a Vad-tengerrel szemben, amelynek a hullámverése egyenesen az Azoroktól jön ide három szökéssel. Valamennyi Blanchard meghalt, kivéven egy hajóskapitány-nagybácsit, aki mindig odajárt messze tengerekre, meg a feleségét, aki magánosan élt egy sárga kis házban a port-haligueni partszélen.

A *Sárgaház* néni, amint Alexandre elkezesztelte, kész volt bérbe adni a lakását, teljesen bebutorozva, a grófnénak, valamint kész volt arra is, hogy főzzön neki meg a gróf urnak, ha majd megérkezik, sőt átengedte a kis kocsiját is, amely ebéd után eljött Lydie asszonyért, a holmijáért meg a komornájáért — mindezt a legolcsóbb áron, nem is számítva azt a kellemetességet, hogy Lydie ott folyvást szemmel tarthatta a tengert s leshette a *Piros-Fehér-Kék*-nek a kikötőbe érkezését, amint kibontott szárnyakkal fog bejönni s egészen odaáll a ház elé.

Quiberonnak, amely a félsziget közepén fekszik, két kikötője van; az egyik, amely igen közel

esik, Port-Mária, a Vad-tengerre szolgál, a másik pedig, Port-Haliguen, *Morbihan*-ra (kis-tenger), s egy mérföldnyi ut választja el amattól, egész hálózata az apró sikátoroknak, alacsony falaknak, amelyeket kivert a sós levegő, s amelyek majorokat, gyümölcsösöket keritenek be, ezeket az igazi buvóhelyeit a *kékek*-nek és *chouan*-oknak.

Mikor Lydie odaérkezett a csöndes kis kikötőbe, amely keskeny és hosszú; fehér jelzőtoronnyal a gátja végén, a rakodó-partjain házakkal, matrózcsapszékekkel, félszerekkel, raktárakkal: a köd szétfoslott s vele együtt a reggeli nyomasztó érzés is. Enyhe fény aranyozta be a tengert s tüntette föl élesen a horizont kanyargós vonalait, Port-Navallót, Saint-Gildast és a hullámok nyugodtsága ellentétben volt azzal az ágyudőrejjel, amelylyel a Vad-tenger csapkodta a szirteket, s amelyet éjjel-nappal hallani lehetett a félsziget tulsó oldaláról.

A kikötő bejárásában egymaga állott a sárga ház, és falainak a színénél még szembetünőbb volt a Blanchard néni nagy, szárnyas fejkötője, aki hajnal óta takarítgatta a pádimentomát meg a butorait, hogy kellően fogadhassa a lakóit.

Valóságos rejtőzőhely volt egy kóbor kalandornő számára ez a partszéli kis hajlék, ahol mindenütt, a falakon, kandallókon, butorokon kagylók, korálok, tengeri növények, indiai és khinai bálványoskák messze tájakról és utazásokról beszéltek

és ahol az a tenger, amelyet Lydie annyira és olyan mindig visszafojtott hévvel szeretett, az ablakok alatt háborgott s minden tükörbe bevilágított; halászbárkáinak vitorláival, amelyek rendes órákban tértek haza és indultak ismét el, mint egy egész raj fehér sirály.

De mily iszonyu magány volt az, és mennyi nélkülözést szenvedett benne ez a fényüzést kedvelő, hivalkodó asszony! A teignousei világító-torony, amely minden este kigyuladt az estszürkület lilaszinü ködfátyolában, nem tudta helyettesíteni a monte-carloi ebédlő ragyogását, mikor Lydie a gróf karján belépett a vacsorához.

És a homoksivatagon, amelynek mélabus benyomását csak még öregbitik és ünnepiessé teszik az emigráció történelmi emlékei, az a néhány fürdőző család, amelyek Aurayból, Vannesből jöttek és falusias módon futkároztak a napon, csak nagyon is halványan emlékeztette Lydie grófnét az ő svéd, magyar, nagy- és kis-orosz csodálóira, akik körülrajongták pompás toilettejeit a Kaszino tündéri kertjeiben.

Itt ez a magányos és nagyon is szép idegen hölgy csak elriasztotta az embereket; ahhoz, hogy megítélhessék és szóba álljanak vele, a gróf megérkezését várták, akinek a yachtján kellett megjönnie. Hogy mikor? Azt senki sem tudta. A vitorlás hajók járása olyan bizonytalan.

Eleinte Lydie nem unatkozott tulságosan.

Elfoglalta az új táj, az elhelyezkedés, az aggodalom, hogy a rettegett férj egyszerre csak ott terem; aztán meg Alexandre, aki folyvást Quiberonban lakott, a Lamballe-hotelben, minden reggel ellátogatott hozzá, kikérni az utasításait. Nyurga, szikár alakja, amint megállott a sárga ház előtt, az ablak alatt, ahol Blanchard nénivel a lyoni szobaleány beszélgetett, simára borotvált, ragyavert arca, amely olyan volt, mint valami vén ördögé a kackiás fürdői kalap alatt, pierrot-szemei, melyeknek a golyója folyvást forgott — mindig rémületet gerjesztettek a Rosine utódja szívében.

— Legalább bizonyos-e a grófné efelől az ember felől? — kérde a komorna. — Én, ha úgy rám néz azzal a vizsga szemével és azt kérdezi: «Agarithe, titoktartó-e maga? . . .» és soha egy szóval se mond többet: mindannyiszor reszketek, hogy valami gyalázatos közlést fogok tőle hallani.

De urnője megnyugtatta:

— Gyermekkorom óta ismerem Alexandret.

És való is, hogy amikor Lydie még a soisyi klostromban volt, Alexandre már egyike volt reá nézve a corbeili ut fontos személyeinek, annak a különös panorámának, amelyen gyermek-szemei mulatoztak. Az ilyen zsengekori benyomások olyan mélyen maradnak bennünk, hogy Alexandre ur még most is imponált neki. Oh, ha beleláthatott volna a felszabadult szolgálakáján kis fejébe, méregtől duzzadó begyébe, aki gyűlölte ő benne a nagy-

ságos asszonynya lett talált gyermeket! Vagy ha a kezébe került volna az a levél, amelyben a gonoszképü lakáj elbeszélte a hercegnének, hogyan köszöntött be az ő montecarloi szállásukba: «A férj . . . Fussanak! . . .»

Hogy e galád furfangokban kedve teljék valakinek, ahhoz ilyen kiszolgált cseléd kellett, a harminc éves alacsony szolgálatban elkeseredett, megposhadt *mesztiz* sajátos kegyetlensége, aki gyönyörrel tölti ki a boszuját egy uriasszonyon, egy-egy *fehér*-en. Mert Alexandre ur nem csupán a pénzért dolgozott. Nem csak azért maradt Quiberonban, hogy a számadásokat rendezze, hanem azért az élvezetért is, hogy lesse az áldozatát s tudtul adja neki a faképnél-hagyottságát, vagy, amint elegánsul fejezte ki magát: «feltálalja neki a dolgot.»

És ez a boldog pillanat napról-napra közeledett.

Egyszer azonban kellemetlen meglepetés érte, az az aggodalom, hogy váratlan fordulat következik be.

(— Alexandre, nézze csak, amott, a jelző-torony irányában . . . kiáltott ki Lydie a sárga ház földszintjéről, kezét ernyőként tartva a szeme fölé, — nem a Charlexis vitorlájának tetszik az?

Cinikus, néma nevetés torzította el a csupasz ábrázatot.

— Csodálnám, dörmögött a volt lakáj, sziveségből a gát irányába tekintve és csakhamar

nyugtalansággal véve szemre a közeledő hajót, amely járására, vitorlázatára, méreteire tökéletesen hasonlított a *Piros-Fehér-Kék*-hez.

A hajó kétségtelenül idegen volt, mert ott volt rajta a révkalauz, akinek a bárkája utána volt kötve a hajónak; s nyilván angol hajó volt, annak a néhány öreg halásznak, part-őrnek és vámszedőnek az állítása szerint, akik a napnak ebben az órájában Port-Haliguen-nek egyedüli lakói, és akik egészen a sárga ház éléig jöttek előre, hogy közelebbről láthassák a goëlettet.

Minden újabb fordulóra szembetűnőbb volt a hasonlatosság; sőt egy pillanatban Lydie a verőfénytől elárasztott fedélzeten a kormánykerék mellett ráismert a derék Nuitt kapitány széles vállaira és rőt pofaszakállára.

— Az . . . istenengem az, dünnyögte Alexandre megsemmisülten, s halkabb hangon, csupán a nyakravalójába mormolva, hozzátevő: Fucscs az egész! . . .

Hogyan is lehessen valami komoly, következetes tervet kigondolni olyan szeleverdiekkal, amilyen az a kis Charlexis! Nyilván a grófné után való bolondulása érte megint utól. Milyen szerencséje van ennek a haszontalannak . . . Hát a grosbourgi uraságok mit fognak majd mondani? Hát a szakításból, a titkos lebetegedéstől várható sápot, ezt a zavaros vízben való egész halászatot mivel fogja ő most pótolni?

És Alexandre ur, máris új terveket forralva, előrement, hogy elsőnek üdvözölhesse fiatal gazdáját, egészen a jelző-toronyig, ahova csakhamar Lydie is követte, abban a ruhában és fejdíszben, amelyet Charley legjobban szeretett; az arca rózsás és fehér volt a tengeri szél és a nap okozta kettős barnultság alatt, akár csak egy szál vad szegfű, a dűnék szegfűje.

A goëlette, melyet erős szél tolt előre, csaknem abban a pillanatban végezte utolsó fordulását a gáttól néhány méternyire s a hátsó oldalán látható lett a nagybetűs felírás: AMPHITRITE—CARDIFF. Kereskedő-hajó volt, ugyanabból a gyárból való, mint a *Piros-Fehér-Kék*, de nagyobb, olajpogácsával megrakodva, s korántsem látszott rajta az a fényűzés, mely a yachtokat jellemzi.

-- Gondoltam is mindjárt . . . Nagyon hamar lett volna még, nagyon is hamar.

S a galád Alexandre, a fiatal asszony finom vonásait lesve, gyönyörűséggel figyelte meg rajta a csalódottság ideges rándulásait.

Tíz perccel utóbb az *Amphitrite* betért a csendes kis kikötőbe, amelyet egészen megtöltött fehér, csobogó testével és gépezete csikorgásával, amelybe belevegyült a kapitány és a kalauz közt támadt szóváltás zaja. A kemény hangok visszaverődtek a part kövein; de Port-Haliguenben senki sem tudott angolul és a vitának soha sem lett volna vége, ha Lydie, visszaemlékezve az

irországi apáca leckéire, tolmácsul nem ajánlkózott volna.

Érdekes tárgy lett volna egy modern festményhez ez az elegáns párisi nő, amint ott ült a fedélzet közepén egy csomó kötélén a szurok és az olajpogácsák szagában; előtte az angol, gutaütéses-képü vörös óriás, aki a kicsi, fekete, majomformájú, szőrösképü breton kalauzzal civakodott, míg a matrózok a vitorlarudakon a köteleket huzgálva, ámulva néztek föl a kietlen kőpartra, a gyér alacsony házakra, mintegy megrémülve attól, hogy idekerültek.

Ugy történt tudniillik a dolog, hogy Madec, a kalauz, a hullámverés zajában azt kiáltotta volt: *Port-Maria*, a kapitány pedig azt értette: *Port-Lorient*, és a hajóra vette a kalauzt, mert az *Amphitrite* éppen Lorientba igyekezett. Minthogy a szemközt fuvó szél nem engedte a Port-Mariába való betérést, a révkalauz a félsziget tulsó oldalára irányította a hajót, ebbe a port-haligueni kanyarulatba, amely nem igen hasonlított ahhoz a tágas és zajos révhez, amelybe az angol kapitány beérkezni vélt.

Szerencsére az önkéntes tolmács szelid hangja, szép ruhája és szafir-szeme mihamarabb végeztetett a vitának; de azután nem győzött eleget szabadkozni a kapitány nagylelküsködése ellen, aki szerfölött megkapva ettől a shaksperei jelenségtől, egymás után kínálta meg a hajója fődélzetére

leszállt bájos Mirandát egy palack ó-portóival, tengerész-messzelátóval, szerecsen-köténynyel, tomahawkkal, jávai papucscsal, kétkézre való japáni pallossal, s végre is elfogadtatott vele egy picike amerikai revolvert, ugynevezett *buldogg*-ot, amelyet a parancsoló természetü ember mindig a zsebében tartott, hogy döntő argumentumnak használhassa a kalauzok, vámőrök és a tenger egyéb hivatalos személyei ellenében.

Alexandre, alig hogy ebből az ijedtségből magához tért, még nagyobb izgatottságba esett. Amint ugyanis a fogadója kávéházában kibontotta a *Petit Journal*-ját, a következő ujdonságot olvasta benne:

A szeptember 27-ről 28-ikára virradó éjszakan az olmtüzi herceg *Piros-Fehér-Kék* nevü yachtja a Baleari szigetek tájékán összeütközött egy spanyol torpedó-naszáddal és nyomban elsülyedt. Csak maga a herceg meg a hajó szakácsa menekült meg csodálatos módon. Egy mahoni bárka, amely narancsot szállított Marseillebe, fölvette s elvitte őket a marseillei kikötöbe.

— Mit keresett ő a Baleari szigetek körül? ez volt a Lydie első kérdése, mikor meghallotta a szomorú hírt, melyet minden kiméletesség nélkül közöltek vele. — Monacóból Quiberonba nem arra van az út.

— Oh, tetszik tudni, vitorlával nem úgy van ám az . . . egy kis mistralszél, vagy tramon-

tana . . . veté ellene a vén lakáj, csufondáros megilletődöttséggel a képe apró ráncaiban.

S rögtön ajánlkozott is, hogy hazamegy tudakozódní, Grosbourgba, ahova a fiatal herceg mindenetre visszatér újabb eleségért. Ő egyébiránt mindenre kész, amit a grófné kíván, mert a herceg meghagyta neki, hogy engedelmeskedjék a parancsainak. S csupa alacsony hizelgés volt, csupa hajladozás, csupa szolgálai furfang és alattomoság, csupa cselédi szemforgatás.

— Igaza van . . . menjen el oda, mondá Lydie, aki még folyvást bizott, de merengőbb volt, mint valaha.

Abban a lelki homályban, amelyben a legtöbb ember tévelyeg, egy-egy esemény hirtelen villámszerű világot támaszt, fenekéig feltárva az örvény sötétségét. A *Petit Journal* vészhíre ilyen váratlan megnyilatkozás volt Lydiere nézve. Ha Charlexis meghalt volna, mi lett volna ő belőle?

Minthogy képtelen volt arra, hogy anyagi haszonra gondoljon, a nyomor kilátása nem rémitgette. Mi okozta hát azt a hirtelen ijedelmet, amelylyel ez a halál-fültevés megfagyasztotta? Csakis az, hogy épp oly közönyösnek érezte magát kedvese eltűnésének az elgondolására, mint ha bármely másik ismerőséről lett volna szó. Hát nem szerette? Bizony, nem. Eddig még kétkedett benne; de most megvolt a bizonyossága.

Hiuságból, unalomból, ellankadtságból jött

volt el vele, új tájakra, váratlan körülményekre vágyakozva. De ölekezéseik legbizalmasabb pillanataiban is mindig volt kettőjük közt valami, ami különválasztotta őket, valami hideg, áttörhetetlen burok, amely Charlexist úgy vette körül, mint valami kemény védő páncéling, amely megóvta őt mindazoktól a sebektől, amiket ő a társán ejtett, s egyenlőtlené és gyávává tette azt a tanu és fegyver nélkül való párbajt, amelynek szerelem a neve. Lydiet több ízben elfogta mellette a félelem, amikor egy-egy különös mosolyát látta, s eszébe jutottak az apja szavai: «Szörnyeteg az . . . szörnyeteg, ha mondom» . . .

És a tábornok kétségbeesett arcának, lán-goló, nyílt tekintetü szemének az emléke, amely annyira elütött a Charlexis szemétől, egyre kiseb-bitette Lydie szívében a kedvesét, akiért mindent otthagyt volt. Oh, ha előlrői lehetett volna kezdeni! Mikor az élet olyan egyenesen és egyszerűen nyílt meg előtte azzal a derék emberrel való nem remélt házasságban, minek vetette ő magát örülten az utvesztőkbe, szenvedély nélkül, öröm nélkül? Hova tart most? Hogyan fog végződni mindez?

Ezen gondolkozott, borzongva, tétovázva a föl-szálló esteli ködpárában, a gát köveit verdeső viz susogásában. A hazatérő vitorlák, melyek a ködben nagyobbaknak tündek föl, kísértetekként suhantak tova. Egyszerre csak a homályba borult gát végén megcsillant a magasban egy láng, a jelzőtorony

lámpája. Ugyanabban a pillanatban kimondhatatlan öröm érzése árasztotta el egész valóját. Megérezte a szive alatt a gyermeket, amelyről meg is feledkezett. Bűvös változás volt ez, az élet úgy tünt föl előtte, mint amelynek célja van, oltalmazó világossága. Még az apa is emberibb alakot öltött gondolataiban, kevésbé homályosnak, kevésbé távolinak tetszett.

Ének, kiáltás hangjaival lett tele a kikötő. Az evezők dübörögve hulltak a bárkába, s a parton végig, az alacsony házak ajtajaiból vörös tüzek világlottak ki a ködön keresztül s hallatszott a nyers fa ropogása és pattogása és a tüzhelyek körül a kicsinyek nevetése.

Egy hét mult el anélkül, hogy hír érkezett volna, de Lydiet ez nem nyugtalanította, mert hiszen gondolta, hogy Charlexisnek Grosbourgból nehéz lesz másodszor is elszöknie. A fürdőzők napról-napra gyérebbek lettek a tengerparton, a sárga ház egyre magányosabb lett. Jóllehet az évszakhoz képest kivételesen enyhe volt az idő, a köd párázásáról, arról az ó-arany szinezetről, amelyet a fény bizonyos órákban öltött, a szél panaszos bugásáról meg a sirályok örült röpködéséről érezni lehetett, hogy a nyár a végéhez közeledik . . . És a félsziget tulsó felén csak annál erősebb lett a Vad-tenger harsogása s minden egyes hullám, amely a szirteken megtört, akkorát dörgött, mint egy egész üteg.

— Ha télen hallaná ezt asszonyom . . . azt

mondják, rettenetes, beszélte Lydienek a szobaleánya, Agarithé, aki egész nap a Sárgaházás néni-vel varrogatva, alaposan ismerte a vidéket és borzongott attól a gondolattól, hogy esetleg itt teleljen, ebben a magányban. Abból a *sugólyuk*-nak nevezett sziklából, mely a Port-Maria mögött süvölt és horkol, olyan bömbölés hallatszik novembertől fogva, hogy az emberek nem tudnak tőle aludni . . . Ezen az oldalon a tenger nem olyan vad, de annál vadabbak helyette az emberek.

És a lyoni leány elbeszélte urnőjének a csatákat, amelyek Port-Haliguenban az idevaló szardina-halászok meg a concarneaui kalózok közt folynak, akik ugyanerre a tájra járnak halászni. A köddel terhelt, alacsony ég alatt, amelyből szünetlen eső szakad a partokra, ahol éjjel-nappal meggyújtva maradnak a lámpák, látni kellett azt, amint olyankor, ha a rossz idő miatt a bárkák nem mehettek ki a tengerre s az egész kis kikötőt szinte elárasztotta a hullámverés, két-háromszáz ordító, részeg matróz ostromolta a Le Buez és Le Quellec korcsmákat, amelyek nem akartak nekik italt adni s emelő rudakkal verték el, vagy fazékszámra öntötték le őket forró vízzel, s ők azután önmaguk ellen fordították a dühüket és olyan eszökveszetten verekedtek és öldökölték egymást, hogy a Le Buez terrászáról legurultak a mocskos kőpartra, onnan pedig lefordultak a vízbe, rakásszámra, egymást el nem eresztve.

— Légy nyugodt, leányom, elmegyünk innen, mielőtt ezeket a szörnyüségeket látnók, viszonzá Lydie, meg akarva tartani szobaleányát, akit Lyonban szedtek volt föl s aki igen csámpás és ostoba volt, de az egyetlen arc, amelyről Lydie egyebet olvashatott le, mint gyanakvást és ellenszenvet.

Alexandre ur ugyanis, mielőtt elutazott, megsugta Blanchard néninek, hogy a lakója csak amolyan balkézről való grófné; és Port-Haliguentől Quiberonig az országutnak egyetlen kavicsa sem volt, amely föl ne szedte volna ezt a rágalmat, hogy még szennyesebben adja tovább a szomszéd kőnek. Ez volt az oka annak a rosszakaratnak, amelyet az elhagyott nő maga körül érzett és szinte recsegni hallott minden lépése alatt. Rosszul esett ez a büszkeségének, de nem tulságosan, mert a gyermek gondolata már nagy helyet foglalt el az életében.

Különben nem igen járt ki a házból. Otthon tartotta a zongora, amelyet valami hóbertos skótok ott feledtek Ploërmelben s amelyet ő elhozott és játszott rajta, szeszélyeit, futamait kibocsátva a szél szárnyain a csendes, kongó kikötőbe, vagy a fürdőpart felé, amely napról-napra elhagyottabb és tágasabb lett.

A széles homoktérsegen, amelyen a Sombreuil chouanjai elhullottak, két-három fürdő-kabin maradt még, olyan vendégek, akik erőnek erejével be akarták várni a megérkezendő hajóraj legközelebbi

éjjeli hadgyakorlatait. Lydie, hogy kitérjen a rossz-akaratu, kaján tekintetek és gonosz mosolyok elől, amelyek szinte sárral fecskendezték be a ruháját, sohasem járt most ezen a részen. Egyetlen sétája a móló-gát volt, kivált amióta nem kellett már lesnie a yacht megérkeztét s fürkésznie a tenger távolát abban a mindig csalódott és oly kínos reményben, hogy meglátja azt a várva-várt vitorlát.

De mégis különösnek kezdte találni azt, hogy Charlexis, vagy legalább Alexandre nem ir.

Végre egy vasárnap — október első vasárnapján, mikor a quiberoni bucsu és regatta volt — érkezett egy levél, de nem az, amelyet várt.

Lydie azon a napon legelőször tudott egy egész órát tölteni a tengeren, anélkül hogy azt a rettenetes émelygést érezte volna, amely lehetlenné tett rá nézve minden tengeri utazást. De az is igaz, hogy a hajó — a révkalauz hajója, amely a vitorlás verseny célpontjául szolgált — nem mozdult, s azonkívül csendes, derűs, kék-eges idő volt s a Morbihan mozdulatlan, megmerevült tükrén egyetlen fodor sem volt látható; csak a kései évszakba eltévedt nyári nap csillogott benne.

— Tartson velem a grófné, mondotta a kalauz, ki az *Amphitrité*-n való békebirósága óta barátja volt. — Felelek róla, hogy az én hajómon jobban fog látni, mint ha akár az alprefektusnak meg a tengerészeti biztosnak az emelvényén lenne.

És már több mint egy óra óta várahoztak

ott a széles öbölzetben, messzire künn a sík vizen, elveszve mintegy az ég és a tenger közt, kristálytisza levegőben, enyhe melegben, amely néma elragadtatásba ejtette az embert s azt az érzést kellette benne, mintha csak úgy lebegne a magasban. Lydie sohasem érezte magát olyan közel az éghez, mint most. Milyen jól esett volna megszorítani egy szeretett kezét ebben az isteni nyugalomban, elandalító enyhületben!

— De nem láthatni semmit, mondá Agarithe.

S a különös az volt, hogy bár olyan messzire voltak a parttól, hogy vékony, sötét vonalát nem is láthatták, a víz fénylő, harsány tükre egy-egy lökésben, fuvalomban elhozta hozzájuk a Port-Haliguenben folyó mulatozás minden zaját, a harangszót, a zsvajt, a csimpolya bugását, a dobok pörgését, a kiürtök recsegését. Semmi sem látszott és minden hallatszott.

A hajó elején valaki azt mondta halkán:

— Mintha csak az égből szólana az egész...

Egyszerre csak hallani lehetett a jeladó mozsárdurrogást s utána a néprivalgást, amelybe éles gyermekhangok sivitottak bele. Azután csönd lett...

— Itt vannak ni! kiáltá a kalauz fölállva.

S jöttek a verseny-hajók, hosszú sorokban, az elülsők csaknem egymás mellett. Honnan vették a levegőt, amely a vitorláikat dagasztotta, kötélzeteket megfeszítette, egész izmos bordázatukat megre-

cegtette s rohanásuknak azt a hatalmas lélekzetet adta, mint egy kohófújtató süvöltése, amelyet szinte hallani lehetett előttök? Alig hogy magas, fehér-vörös rukkmadár-szárnyaikat kibontották a kékellő messzeségben, máris itt voltak, körülfordulva a kalauz-hajón, amely hurráh-kiáltásokkal üdvözölte őket, s olyan közel rohanva el mellette, hogy az egyik beleütődött a meghosszabbított vitorla-rudjába, amely ezer darabra törött, a hajó pedig recsegve-ropogva, összezavarodó kötelekkel, nagy asszony-sikoltozással és matróz-káromkodással kezdett forogni. Egy pillanat s Lydie már fordulni s tova futni látta a barna-vitorlájú hajót, amely a csinyt elkövete s amelynek a legénysége csupa concarneaui kalóz volt: az arcuk sápadt, mint a törköly-pálinka, amelylyel tele szívták magukat, a szemök vad, a hajuk összecsapzott, víztől csurgó. Az utána következő ezüstszürke, kacér amerikai yacht megdobogtatta a Lydie szívét, annyira hasonlított a legénysége a derék Nuitt kapitány kifogástalan matrózaihoz, s mikor a kormányt tartó gentleman, pápaszemes, hosszú new-yorki, aki semmi esetre sem volt olyan elegáns, mint Charlexis, a forduló alatt köszönt neki: szép gyöngy-szemei megnedvesültek.

Nem volt már többé élvezete a versenyben. Kalózok és szárdinások, Noirmontiersből és Houat szigetéről való halászok hajói jöttek elő, fordultak s rohantak tova sebes szárnyakon; ő csak révedező szemmel nézte őket, mint megannyi csüllő és szirti

fecske kergetőzését, a távollevőre gondolva, arra, aki őt anyává tette. Mert szerelme, annak is inkább csak bús árnyéka, nem volt már más, mint a felelősség érzete és a most fakadozó anyai gyöngédség.

Hazatérve, semmi sem tudta elvonni figyelmét ettől a kedves gondolattól. A Port-Haliguen kőpartjain nyüzsgő festői népet, a matrózok furcsa és komoly táncát, a tengerészeti biztost, aki úgy fel volt paszomántozva, mint valami péruai tábornok s egy kis asztalkánál ült a Le Quellec korcsma előtt, kiosztogatva a regatta-érmeket, azután a csimpolyaversenyt, a kikötő medencéjében rendezett uszóversenyt, előrebocsátott kacsákkal és sertésekkel — mindebből ő semmit sem akart látni, s hagyta, hogy a szobaleánya maga futkosson mindenfelé.

Este azonban Agarithe, miután Blanchardnéval egy nagy hajólámpást adatott magának, amelynek jó hasznát lehetett venni a sikátorok összevisszaságában, mégis rávette urnőjét, hogy menjen el vele a helységig, megnézni a táncot.

A csillagos ég alatt csipősen fujt már az északi szél, de a falu elején melegség áradt elő az állatokból és emberekből, amint össze voltak zsúfolva a szűk sikátorokban, amelyeknek a földje szeméttel volt párnázva, meg a piactéren, amelyet egész szekérvár vett körül. Ott folyt a tánc, de csakis nótázás mellett, «mert a dudások nagyon leitták magukat», mondotta Lydienek egy nagy

fehér főkötő alá bujt falusi ártatlanság. A sokaság két-három körtánc körül tolongott, amelyeknek a legszebbike a *Princesse-de-Lamballe* hotel táján forgott.

Egy pincér ráismert Agaritherá és nagy ügygel-bajjal előrevitte őket a nézők első sorába, ahol Agarithe letette maga elé a földre a nagy lámpást, az olajlámpák és lampionok kettős sorába, amely vörös és füstölgő világítással övezte a táncot. Magát a térséget ugyanilyen lámpák világították meg s azonkívül az összes kocsik, talyigák, bricskák, csézák, delizsáncok lámpásai, amelyek a szomszédos majorok, tanyák és falvak népét idehozták s a félhomályban köröskörül rendszertelen, mozgó tribünt alkottak, hadonázó alakokkal zsufoolva.

Szép a szoknya, ha piros,
De szebb ám a kék,
Nékem csak az kék!

A nótát, amelyet a halászok, szárdinások nyers, rekedt hangja énekelt, a vaskos cipők ütemes sarokdobogása kísérte, és járta a tánc, mialatt a durva posztó, kimelegedett gyapju fehér-fekete tarkaságának forgatagából, a kacajokból, lihegő léleketekből nehéz pára szállott föl, egybekeveredve az összetiprott talaj porával, a pipák és lámpák füstjével.

Olykor a kördiszletnek egy-egy világító darabja elvált a többitől, sötétséget hagyva maga

után, amint egy-egy cséza vagy bricska elment, magával vive a lámpásait, a nótáját, amelynek a hangjai elhaltak a sikátorok összevisszaságában:

Kék-e a szoknya.
Piros a szoknya.
Nékem a kék,
Biz jobban kék!

Lassankint csaknem sötét lett az egész tér-
ség. A táncsorok megritkulva s egybefutva, már
csak a lampion-mécsektől kapták a világosságot,
meg a csillagoktól, amelyek feltünedeztek; s egy-
szerre mintegy közelebbről hallatszott a Vad-Tenger
bömbölése is, kíséretül szolgálva egy szilaj, gyors-
ütemű táncnótához, amelyet most rákezdték:

Hasítsd a fát,
Nem apád!
Tüzzre vele,
Vesd bele.

A nehéz szoknyák csattogtak, a hangok
lihegve kavarodtak egybe; a tér sötét zugában a
szél dudolt és forgott egyedül.

— Menjünk haza, mormolá Lydie, aki ismét
azt a különös szivszorulást érezte, amely az ide-
érkezése reggelén fogta el, ottfenn, a fogadó
ablakán.

Agarithe fölvette a lámpást, s hazatértek a
kis chouan-közökön, ahol tántorgó árnyékok ütőd-
tek a falakhoz s árokba fordult részeg emberek

aludtak el, csuklás közben gajdolva még a táncnótát:

Tüzsre vele,
Sziporkázzék!
Aludj, babám,
Nem virrad még.

A majorokból megugatták őket a kutyák és gyorsabb lépésre, halkabb beszélgetésre készítették őket.

— Nézze csak, asszonyom . . . azok a fénypontok ott a tengeren . . . amik a berkenyefa ágai közt látszanak . . . Az bizonyosan a hajóraj.

Oh, az a hajóraj, arról ábrándozott Agarithe s vele együtt egész Quiberon. A Lamballe-hotel tele volt vendéggel, port-navallói, vannesi, nantesi látogatókkal, még párisiakkal is, akik látni kívánták a flottát, meg a gyakorlatait.

A pincér, Agarithenak a barátja, említett is neki valami párisi asszonyságot, aki az unokahúgával, egy gömbölyű szép asszonykával jött ide.

— Nem mondta meg az asszonyság a nevét? kérde Lydie, akit valami különös sejtelem zaklattott. Nem úgy rémlett-e előtte, mialatt a táncot nézte, mintha a fogadó erkélyén egy büszke tartású nőt látott volna kihajolni, hajadonfővel, s az anyósát vélte benne fölismerni? . . .

De Agarithe nem tudta az asszonyság nevét. S Fénigannénak az ittléte különben is megmagyarázhatatlan lett volna. Nyilván csak az ébrenál-

modásnak olyan jelensége volt ez, amelyeneket gyakran idéz elő a sokáig egy pont körül forgó gondolat. És Lydie egész nap a multon töprenkedett volt; csoda e hát, ha megjelent előtte annak egyik alakja?

Igy lehetett ezzel a lyoni leány is, ki miután egész nap a hajórajt hallotta emlegetni, most mindenfelé látta a távolban a lámpáit. Pedig mikor Port-Haliguenbe érkeztek s előttök volt az oceán sötét mérhetetlensége, nem láttak azon egyéb világozást, mint a jelző-torony fényét, meg a sárga ház földszinti ablakából kivilágító lámpát.

A lámpa mellett Lydie az asztalon levelet talált, amelyet azonnal felbontott s amely megmagyarázta neki végre azt a rettenetes szívszorulást, amelyet ideérkeztének első óráiban érzett, azt a különös rosszullétet, amely épp ma este is elfogta, mintegy figyelmeztető jelül annak, hogy balvégzete itt fogja sujtani, ezen a tengerparton, és nem másutt.

Oh, asszonyi sejtelem, előérzet, amely szinte látóképességet ad az összes idegeknek, mi a mi éles megfigyelésünk ehhez képest?

Lydie kábultan betüzte az Alexandre levelet. Hosszu volt, bárgyu volt és hazug elejétől végig, csámpás inas-írás, amelyen borzadással siklott végig a szeme, csak futtában jegyezve meg egyes szavakat: „... meg kellett magát adnia... önkéntesi év... dragonyos-ezred... pénz a köz-

jegyzőnél . . . a gyermekre háramolható . . .» Az egész levél foglalata pedig ez volt: «Vége, ott-hagyja önt. Készítse el a számadást; odamegyek s rendezni fogom; a jövedelemet majd megírom előre, hogy kikerüljünk minden vitát.»

Tudta ő jól, hogy vége lesz ennek; és hogy mit fog csinálni ennek a vak-utcának a végén, azt is elhatározta volt már. De miért ilyen hamar? Miért ilyen csufosan? . . . Hogy még csak egy szót sem ír neki, a szakítást hirül adó leveleknek azt a reszketeg bucsuszavát; hanem rábizza a dolgot egy eselédre! . . . Ez már több az alávalóságnál!

Lassankint, amint egyik körülmény megvilágította a másikat, fölismerte azt a gyalázatos komédiát, amelyet vele Monte-Carlo óta játszottak, a trágikus bucsuzást, az ő nevetséges bujdosását Franciaországon végig, meg azt a gonoszságot, hogy ilyen messzire hozták el és ilyen sokáig vára-koztatták arra, hogy az arcába vágják a sértést . . .

Oh, Charley, ezt jelentette hát az a kimagyarázhatatlan mosoly meg az a hideg kőre emlékeztető nézés, amelytől Lydie úgy félt! Jól mondta, az apa: «szép szörnyeteg,» szörnyeteg, aki nem tud szeretni, és aki ösztönszerűen húzódozott minden bensőségtől, minden gyöngédségtől.

Ugy végződött ez az ő szerelem nélkül való, nemtelen regényök, amint végződnie kellett. . . És azok a grosbourgiak, akik közjegyzőt emlegetnek, hát kinek nézik őt? Lám, még a tábornok maga

is. . . Oh, minden egyébnél jobban sértette Lydiét az a gondolat, hogy az a büszke, az a félelmetlen ember, akinek a kétségbeesett szerelme őt olykor meghatotta, haszonlesőnek, kapzsi lelkűnek tudja őt hinni.

Majd meg fogják látni, hogy mit ad ő a pénzökre, meg mindenre.

«A gyermekre háramolható. . .» Igaz, a gyermek. . . Abban az erős elhatározásában, amelyre mindjárt az első napon szánta volt el magát, hogy nem fogja túlélni az eszelősségét, nem látta előre ezt a gunyt, a nyolc évi meddő házasság után való kalandos anyaságot. De hát hogyan nevelné föl a gyermekét? Apja sincs, neve sincs, még az anyja nevét sem veheti föl, mert hiszen neki magának sem volt neve soha. Földhöz ragadt nyomor és az ereiben hercegi vér! Mi lenne belőle? elhagyott, elzüllött! Nem százszor jobb-e, ha magával viszi a halálba?

. . . Igen, a halálba. De milyen legyen az a halál? Kimenni gyorsan, kiszökni ebből a szomorú életből — de melyik ajtón? Ott van a tenger, közel, a szirtek alatt. Csak ki kell nyitni csendesen az ablakot, fölhágni a párkányára, kettőt lépni és . . .

Az éjszaka és a víz sötétsége visszariasztotta. Cipőt kellene húzni és felöltözni, vagy pedig félmeztelenül menni ki. . . Ah, de ott van ni . . .

Tekintete, mely fürkészve járt körül a szobá-

ban, megakadt az angol kapitány bulldog-revolverén, amely ott fénylett a kandalló párkányán.

A tükör elibe állva, tapasztalt kézzel bánt egy pillanatig a fegyverrel, visszagondolva az emberek és dolgok egész sorozatára, réveteg szemében már az utolsó órában felvonulni szokott emlékekkel; és amint nagylassan félrehuzta ingének csipkefodrát, hogy a kellő helyre célozhasson: szépségének az érzete megállította, szinte sajnálta elcsufítani azt a gyöngyházfehérséget, amelyen egy medailon fénylett . . .

Még egy néma fohász a fourvière-i Boldogasszonyhoz, ujjával a fegyver ravaszán, és elsüti . . .

A szobája ajtaján hallatszó gyors kopogás állította meg újra, s átszólt az Agarithé hangja:

— Asszonyom! asszonyom! . . . Oh, milyen szép . . . az a sok világító pont, ami a tengeren táncol . . . Megjött a hajóraj . . . itt van, . . . hiszen mondtam . . .

Lydie gépiesen fordította fejét az ablak felé, amelynek a táblái megrezdültek, megrázva a hatalmas ágyuzástól, amely elfojtotta a kis bulldog kurta és szilaj vakkantását.

Amint Lydie eldőlt, egy messzenyuló villamos fénysugár, amilyeneket a hajók a partokon végigjártatnak, beözönlött a szobába s teljesen elárasztotta kékes lobogásával. Lydienek egyenesen az arcába tüzött az a fény, amelyet az örökké-

valóság feltárulásának hihetett. Átesve a vészese lépés kinján, talán ilyen is az, amikor meghal az ember.

X.

A herceg naplója.

*W. de Vallongue urnak
Páris, Stanislas-kollégium.*

Két ütközet közt, elbusultan, mint egy legyőzött, aki kezd hozzászokni a veréshez, mert mi vagyunk a fehérsipkások, irok neked egy ó malomból, amely a hadseregünk főhadiszállása.

Mint legutolsó, grosbourgi levelemben irtani is, azt hittem, hogy kibujtam a nagy hadgyakorlatoknak ez alól a badar robotja alól, és bele is fogtam már egy kedves kis *flirt*-be két szomszéd zsidó hölgyecskével, akik testvérek; az egyik az imént ment férjhez, a másik most jár jegyben; már nagyon takarosán kapkodott mindakettő az egyetlen horog, az egyetlen szem cseresznye után. amidőn Boutignan unokabátyámnak egy sürgönye arra kényszerített, hogy azonnal foglaljam el a helyemet az ezredtörzsben.

«Felsőbb parancs!» mondotta a vén csacsi óbesterem, hunyoritva azzal a félszemével, amely

még megmaradt neki. és többet aztán nem is tudhattam meg. mert Boutignan udvari tiszt, aki mindig attól fél, hogy kompromittálja magát. A kisujjam azonban azt sugja, hogy már megint a tábornok-herceg, az apám, követte el velem ezt a gonosz csíny. Talán úgy találta, hogy az én otthonlétem nagyon is sok vidámságot és fiatalságot pezseget az ő karosszéke körül. Mert hiszen tudod, hogy igen jelentékeny javulás után ismét lefelé gurult az öreg, még pedig több lépcsőfokkal. Az orvosok ezt a visszaesést annak tulajdonítják, hogy lebukott egyszer a lóról; de én ott voltam s láttam. mint fordult le a nyeregből egy újabb vértolulás következtében.

Én előttem tehát egészen más oka van az ő bajának. Szerette F.-né asszonyt és — bizonyos vagyok benne — valami homályos reménye volt ahhoz, hogy még megkaparíthatja. Derekasan meg is rázhatta hát az öngyilkossága híre. Igen, édes barátom, a szerencsétlen asszony, mikor megtudta, hogy otthagytam, golyót röpitett a szívébe vagy a tájékára. Halálán volt ezelőtt egy héttel; azóta nem hallottam hirt felőle. De képzeld el, hogy micsoda képet vághatott Alexandre ur, akit odaküldtünk, hogy rendezze a szakítás költségeit, és akit ott a haldokló ágyánál — találj ki, hogy ki fogadott? . . . A férj anyja, az F.-né asszony tulajdon anyósa . . . Hogyan került az oda? Mikor a két asszony gyűlölte egymást! Ott volt-e a házban

a férj is? Én csak annyit tudok, hogy Alexandre urnak visszacsapták a képébe a pénzajánlatait, ami korántsem volt visszatetsző a hercegnének; az apám pedig irt nekem ennek az öngyilkosságnak az alkalmából egy hosszú levelet, amely olyan ravatalszagu és érzelgős, mint valami 1845-ből való keringő.

Már hogy az én szerelmem végzetes lett volna arra az ártatlanságra nézve? Dehogyan is; bosszúságból, unalomból ölte meg magát, nem tudva, hogyan szálljon szembe az élet borujával. Tíz évvel több a vállamon, s én is képesnek érzem magamat ilyesmire a legcsekélyebb okból is, kivált ha ez a tíz esztendő ahhoz a pár héthez hasonlít, amelyet az ezrednél töltöttem. Nem mintha éppen fárasztana a história; mint titkárja és unokaöccse az ezredesnek, mint fia a papának s herceg magam is, föl vagyok mentve minden szolgálat alól s egész nap itt ásítozhatnám az ágyamon, a szobámban, amely Melun legszebb terére néz. De hát, Melunben lakni? hova menjek? kivel legyek?

A tisztek, akikkel a közös asztalnál találkozom, amikor Boutignan bátyám beinvitál, csupa diáktársalgást folytatnak. Nem is egyebek ők jobbadán, mint diákok. Tízéves korukban becsukták őket valamelyik liceum udvarába, vagy a kegyes atyák konviktusába, s onnan kikerülve, ismét Saint-Cyrben vagy Saumurban lettek bennlakók, ahonnan aztán a kaszárnnyába jutottak, alig téve egyebet, mint börtönt cserélve.

Nem tudnak az életről semmit, s most is csak a régi preceptoraikon mulatnak és olyannak nézik az ezredesöket, mint azelőtt a professzorukat. Néhány nagyralátó kivételével, aki magol és töri magát a lámpa mellett — megannyi csillag nélkül való Bonaparte, aki utban van az Elysée vagy Satory felé — csaknem mindnyája folyvást arra gondol, hogy kibujják a gyakorlat, a lecke alól, elsiessen Párisba és mulasson.

Az adomáik, emlékeik mind csak a kollégiumból meg a kaszárnyából valók. Háboruban alig volt egy is.

Ebéd után egyik-másik, gőzölgő bajuszszal, hajmeresztő kalandokat beszél el, amelyekben csak-egy csittegett-csattogott az istennyila s hullott a fejökre a veszedelem, mint a jégeső, annyira, hogy a dolmányukból egy arasznyi sem maradt épségben, a lovaik pedig megvadultak, de még ők maguk is . . . Persze, ha jobban odafigyelsz, megérted, hogy nem ütközetről van szó, hanem zivatarról, amely ujesztendőkor vagy junius 14-ikén érte őket utól, mikor ki voltak rendelve a szenátus vagy a törvényhozó testület elnökének a kíséretére. Más ütközeteik nem voltak, és sajnálják.

Én is, mert azt kérdezem magamtól, hogy mindezek az uriemberek, akik olyan jól beválnak a parádéra, valóban háboruba valók-e, és hogyan viselnék magukat a csatamezőn. Bátran, minden- esetre! Minden francia ember bátor, mikor érzi,

hogy nézik. De vajjon elszántak tudnának-e lenni a tűzben, önálló, helyes elhatározásra képesek? Ez a kérdés. Szemébe kellett nézni már a halálnak, hogy az ember felelhessen a maga hidegvérüségről, mikor a pillanat és a körülmények ellene vannak.

Az apám beszéli, hogy egyszer, Krimiában, mikor mint Bosquet tábornagy hadsegéde valami parancsot vitt a gyalogos vadászoknak s ott kellett hagynia a meleg, biztos menedéket és nekiindulnia a golyózápornak, egyszerre valami nehéz lankadtságot érzett a lábaiban és csak nagy kinnal kelt föl a bajtársai éles és gúnyos pillantásai alatt, akik már ugy kezdtek találni, hogy nagyon is *maradozik*. A rettenetesnek az a pár perce életének legiszonyubb pillanatai közé tartozott. S beszélt apám egy bajtársáról is, aki dandárparancsnok volt az afrikai vadászoknál s aki arról volt ismeretes, hogy rettenetes kólika fogta el, valahányszor rohamra kellett menni. Volt a pisztoly-tokjában egy kis üveg tiszta abszint, amelyet egy hajtásra kiüritett, s amikor az aztán a kobakjában volt, akkor előre rugtatott, mert csak holtrészezen tudott harcolni.

Oh azok a hitvány idegek, amelyeket a veszedelem összekuszál, megbomlaszt az egyikben, s elsimit, meghiggaszt a másokban! Azon az éjszakán, amikor az én szegény *Piros-Fehér-Kék*-em elsüllyedt, volt a hajómon egy dr. Engel nevű nagy

entomológus, Emin pasa kísérője, a ki Port-Mahonba igyekezett, hogy a sziget flóráját tanulmányozza. Ez az ember, a tudomány kalandora, bivalyvadász, aki százszor látta már a halált, még pedig a legvészesebb pillanatokban: őrzöngött a félelemtől, amint a víz ellepte a földézetet. Zokogott, ordított, hogy ő nem akar meghalni, s torkon ragadta Nuitt papát, aki végre is megkötöztette a matróz-fülkében, s a szegény ördög azután úgy merült a víz alá, a deresre kötözve. S mig az olyan erős elméjü ember, mint Engel, ily erkölcsi leromlottságot mutatott: a szakácsom, a fedézetnek egyik sarkában kuporogva a téafőzőjével meg a borszesz-lámpájával, csupán egyre gondolt, mialatt a fölszálló viz csuklandozását és a vizálló rekeszek szétrobbanását hallgatta: arra, hogy nekem még egy utolsó csésze forró téát készítsen a végső alámerülés előtt. Ő volt különben az egyetlen is, aki velem együtt megmenekült; de mindvégig nyugodt, hidegvérü maradt, még pedig a lehető legtermészetesebben, mig én — alkalmazkodtam.

Egyike azoknak a keveseknek, akikkel itt érintkezem, egy tartalékos hadnagy, aki engedelmet kapott arra, hogy a hadgyakorlatok után is az ezrednél maradjon, pótszolgálatra. Mégis csak furcsa izlések vannak a világon. Ez szenvedélylyel csüng a katonáskodáson: szeret szolgálni, engedelmeskedni, szereti a gyakorlatot, a fegyelmet. Fia különben az egyik erdőkerülőknek, akit a vad-

orzók elneveztek indiánnak. Figyelmébe ajánlom a filozófiádnak a katonáskodás emez átöröklését, amely alól ez a szálas, vaskos legény, aki a párisi nagy áruházak egyikében a selyem-osztály főnöke, nem tudta magát kivonni.

Ismered a napszámosoknak azt a hatalmas étvágyát, amelylyel szinte bennünk is fölgerjesztik az éhséget, mikor ugy lekanyaritanak maguknak egy darab kenyeret s oldalvást tömik be a szájukba a kés hegyére szurt nagy falat hust vagy sajtot. Nos hát, Sautecoeur hadnagy ezt az érzést kelti bennem. Képes volna megszerettetni velem a katonaeletet, ha ugy elnézem, hogy mennyire kedveli, milyen öröme telik a leghitványabb teendőknél. Ordinánc- és zászlótartó-lélek. Sir, mikor a Dérouté verseit olvassa, és lelkesedésre gerjed a szépen kifényesített kabátgombok láttára.

Az öreg indián nélkül, akinek ő büszkesége, meg a fiatal felesége nélkül, akit imád, hogy itthagyná a selyemboltot s menne el Tonkinkba, Szenegálba, hogy a nagy nap eljöveteléig a sárgabőrűeken meg a feketéken gyakorolja magát! Amde az apa, mikor karonfogva sétál az ő dragonyostiszt-fiával, mámoros a gyönyörüségtől; s mikor a kis menyecske, — vékonyka, csunya és csábitó, mint a bün, — el-eljön Melunbe, hogy együtt reggelizzék az urával, a hadnagy urnak ugy tüzel a szeme, hogy nem volna tanácsos közel eresztetni egy puskaporos hordóhoz.

Érthető, hogy nem szánja el magát egykönnyen a Dakárba menetelre. Magam is, mióta egyszer a Marne partján villásreggelivel vendégeltem meg a fiatal párt és a csizmámnak érdekes párbeszéde volt egy takaros, feszes és korántsem vad kis cipővel, föltettem magamban, hogy gyakrabban fogok majd cserkészni a remetelak körül, ahol a hadnagyom felesége az év egy részét tölti, hogy gyöngé torkának üdülést szerezzen a fenyvek közelében. Addig is még jobban tüzelem a férjet, aki már eddig is olyan tisztelettel és imádatlal viseltetik a nevem iránt, hogy majd meghalok miatta nevettemben. Ha ez az ember valamikor a felesége mellett talál engem, a bánatába némi büszkeség is fog vegyülni.

Ezen a golyhón kívül senkivel sem vagyok az ezredemnél szorosabb viszonyban. Azt az észrevételt tettem, oh filozóf barátom, hogy a pohos szabó mindig pötyögős mellényeket csinál az embernek s hogy az olyan arcképfestő, akinek nagy orral kedveskedett a végzete, rátukmálja azt minden modelljére. Valószínű, hogy az alanyiasságnak ugyanilyen tüneténél fogva találom én az összes bajtársaim arckifejezését álmosnak és mogorvának, mintha a «halálra unom magamat» ígét az összes időkben és módokban, jelenben, jövőben, cselekvő és szenvedő alakban végig hajtogatnák. Az általános hadkötelezettség teszi-e ezt, s a francia ifjúság a katonai nyög egyformasága alatt elvesztette-e

mindazt az életkedvet és önállóságot, ami még megvolt benne? Annyi bizonyos, hogy az 50-es dragonyosokon nem igen látszik, hogy kedvök telnék az életben, vagy hogy egyáltalában gondolkoznának. Sautecoeur bárgyu, de ő legalább hisz az életben, mozog, nyüzsög, kivált a mostani nagy hadgyakorlatokban.

A hirszolgalattal van megbizva s nem alszik, nem eszik, folytonosan zaklatja az embereket és az állatokat. Sőt azt hiszem, hogy a tulságos ügyeléssel és az ellenség megtéveszteni akarásával, halomra döntötte a tábornokaink terveit, ezt a két nyugalmas atyust, akik nem szeretnek korán kelni. A törzskarban egy meglehetősen furcsa rajz jár kézről-kézre, amely ugy ábrázolja őket, mint két vén invalidust, akik békésen kugliznak és bottal kergetnek el egy kutyát, amelynek a nyaklójára ez van felírva: *Hirszolgalat*, és mely bolondos ugrándozásával feldöntötte a babáikat.

Ezt a torzképet a dandárom egyik közkatonájának tulajdonítják, egy Borski nevű lengyel eredetű, nyurga, szőke, vékony-ajku, borult-szemű párisi fiúnak.

Most önkénteskedik, s a szolgálat terhe alól azzal mentette föl magát, hogy igen sikerülten rajzolta meg, kétféle krétával, az ezredes arcképét s hozzá fogott az enyémhez is a malomnak egy padlás-szobájában, melynek apró szelelőlyukai vannak s mely tele van buzás-zsákokkal — midőn beállit egy bajtárs és azt mondja:

— Borski, hamar az ezredeshez! Két ur van nála.

— Végem van! . . . mondotta erre elsápadva a szerencsétlen, és láttam, amint egy pillantást vetett a szelelőlyukakra, amelyek nagyonis kicsinyek ahhoz, hogy rajtok elmeneküljön.

Azt gondoltuk, hogy a kuglizó-képről van szó; de este unokabátyámtól megtudtam, hogy az eset sokkal komolyabb. Borski, aki egy pénzhamisító bandának tagja, régóta rajzolgatott már, páratlan ügyességgel bankjegyeket. Közte és a bank közt egyike folyt azoknak az elkeseredett és titokzatos párbajoknak, amelyekről nem igen értesítik a közönséget; a bank folyvást újabb lemezeket, bonyolultabb rajzokat készítettett, amelyeket ő nyomban fölismert és utánzott. Sok pénzt szerzett így, amit arra használt föl, hogy kielégítse vele egy igen szép leánynak a szeszélyeit. Az egész ezred csupán erről beszél . . .

Nekem folyvást az eszemben van az a hirtelen megdöbbenés, melylyel a fiu felugrott és a szelelőlyukak felé nézett. Mennyi élet volt abban a mozdulatban és azokban a szemekben; mennyi tüzelőt emésztett föl egy pillanat alatt. Oh, Val-longue, milyen lehet az élet az ilyen legényre nézve, micsoda értékek van benne a leglaposabb dolgoknak is! Egy-egy levél, amit kap, egy váratlan kopogtatás az ajtaján, egy tekintet, amely végig néz rajta az utcán, maga az az utca is, a ház,

amelyből talán rálesnek, a lépcső, amelyen majd menekülnie kell — minden érdekes és életbevágó neki. Nem unatkozik az egy pillanatig sem. Ki van élezve minden érzéke; s folyvást ébren tartja minden képességét. Milyen jól eshetik neki egy pohár bor s micsoda élvezet egy szerelmi éjszaka, amelyről azt hiheti, hogy az utolsó éjszakája! Nem is számítva, hogy ezek a törvényen kívül álló emberek micsoda örült odaadásra, önfeláldozásra gerjesztik a nőket.

Valld meg őszintén, barátom, nem szeretnél-e egy pár évre a Borski bőrében lenni? Büntetett követett el, jól tudom. De majdnem ideális büntetett, fegyver nélkül, erőszakosság nélkül valót, olyat, amely sem be nem mocskol, sem nem vad, hanem szép, tiszta munka, úgy estenden, a lámpa mellett, szemben egy igen takaros viseletű szép leánynyal, aki könnyüvé, költőivé teszi a fáradozását. Milyen más az az élet, amelyet mi folytatunk, te meg én! Várom a válaszodat, erre a tárgyra nézve, filozófus uram. Annyi bizonyos, hogy én irigylem ennek a Borskinak az életét, amelyhez képest az enyém lapos és zsibbadt . . . Élni, oh, élni! . . .

A minap, a zárt vasuti kocsiban ülve, valami szunyogfélét nézegettem, amely ki akart menekülni, s érezve bár a láthatatlan akadályt, dühösen, lankadatlanul verte az ablakot. Pici testének egész erejével rontott neki, reszketve, fejjel előre, kinyújtott szipolylyal, s ez így tartott két órahosszat, az

egész uton, Melunig. És én csodáltam ezt az elke-
seredett kis jószágot, amely azt a kevés pillanatot,
ameddig élhet, arra fordította, hogy lázongott a
börtöne, egy elsőosztályu kupé unalmas, fullasztó
levegője ellen . . .

Hogyan segítsünk magunkon, Vallongue?
Hogyan vergődjünk ki nyárspolgárius életmódunk-
ból? Valami büntettel, mint Borski, vagy olyan
eszélősséggel, mint az a szerencsétlen asszony
Quiberonban? Én ki fogok belőle menni, annyi
bizonyos; de mikor, de miképp? Ah, ha az álmok
igazak volnának . . .

Hallgasd meg csak azt az álmodat, amely a
mult éjjel zaklatott. Szemközt a malommal, egy
répaföldön, a műszaki katonák sáncot ástak s a
földben egy rengeteg nagy könyvet találtak, mely-
nek a vörös metszését tönkre tette a penész s
melyben csakugy nyüzsögtek a pondrók meg a
hangyák. Két katona hozta be az asztalra, ahol a
törzskar éppen megebédelt. A könyv címe Világ-
almanach volt és sűrű, apró elzevir-nyomásban
megvolt benne a földgömb jelenlegi összes lakóinak
az életrajza, vezeték- és keresztnevekkel s életök-
nek főbb mozzanataival az első naptól fogva az
utolsóig.

— Bocsánat, uraim . . . hadd nézzem először
én . . . mondá az ezredes, égő szivarával intve,
hogy ne kapkodjanak. S mialatt vagy huszan ott
tipegtünk körülötte, ő igen nyugodtan levelezett a

nagy könyvben, hunyorított azzal a kicsi félszemével; de a helyett, hogy legelőször is a maga betűjét, a maga nevét nézte volna, a mieinket keresgélte, mintha félt volna attól, hogy a saját sorsát megismerje. Utána a többiek is mind ugyanezt a gyöngeséget árulták el s nem merték megnézni a saját életrajzukat.

— Nézzék csak, uraim, az O betűt . . . Olmütz . . . Hány éves koromban és hogyan fogok meghalni?

Hogy dobogott a szívem, mialatt a leveleket forgatták! Végre az ezredes elkezdte olvasni a maga parancsoló hangján: Charles-Alexis Dauvergne, olmützi herceg . . .

S hirtelen elhallgatott, a többiek pedig elsápadtak, s egyenkint vonultak ki a szobából, rám sem tekintve, és egyedül hagytak a roppant könyvvel, amely betéve hevert az asztalon. Örült kíváncsisággal nyitottam ki, kerestem föl a nevemet, s akartam olvasni. De a szavak összezavarodtak, egymásba folytak, olvashatatlanok lettek; iszonyatos volt a sorsomat jelentő soroknak és betűknek ez a zürzavara, amelyben meg volt írva minden és nem volt olvasható semmi . . .

Szól a trombita: lóra! Közeledik az ellenség, pedig csak holnaputánra várták. Nyilván Sautecoeur hadnagynak valami balfogása van a dologban. Szervusz, te filozóf!

Charlexis.

XI.

A kolostorban.

Öt héttel Fénigannénak Elise hugával való elutazása után, egy kis vasuti omnibusz, amely Soisyből jött a novemberi reggeli köddel borított fehér országuton, megállott az uzellesi kastély előtt. A rácsos kapu harangja kétszer kondult meg, mintegy eltompitva a ködtől; csak a második kondulásra jött elő Rosine Chuchin, az apja, meg a kocsis, akik a kertészné házikójában épp javában szürcsölgették a zamatos kávé, amely friss tejszimből készült. Eppen mikor a kapuhoz értek, látták, hogy az omnibuszból Féniganné asszony száll ki, egyedül, beburkolózva és álmosan, mint aki hosszú, északai utat tett.

— Rosine, az ágyamat, odavagyok . . . mondá a nagyasszony, keresztül menve az udvaron s észre sem véve mindnyájoknak a hüledezését, éppoly kevésbé, mint a nyitva maradt kertész-házikó asztalán sorban álló és gőzölgő ibrikeket.

Valóban nagyon fáradtnak kellett lennie. De lassankint a szoba enyhe melege és a megszokott környezet föltalálása visszaadott a jó asszonynak annyi erőt és életet, hogy több kérdést intézhetett Rosinehez, aki az öreg komorna helyett segédkezett neki a levetkezésben.

— Mit csinál Richard ur?

— Richard ur még ágyban van . . . Beszóljak talán hozzá?

— Nem kell. Csak azt akartam tudni, hogy nem változtatott-e valamit a rendes életmódján.

— Semmit, asszonyom . . . Nem jár ki. a műhelyben terített magának, s ott tölti az egész napot, leveleket irogat, célba lövöldöz, és dudolgat, amint már szokása . . . Néha sétál egyet Mérivet urral a gyertyánosban; ennyi az egész.

— Crérés abbé nyilván sokszor járt itt, mi?

— Dehogy. Az abbé ur majdnem mindjárt a nagyságáék elutazása után összeszólalkozott a plébános urral a Lucrioték miatt, s mindjárt el is hitták a püspökhöz Versaillesba . . . Onnan aztán nem jött vissza többé.

— Szegény Cérés abbé . . . sóhajtott Féniganné, szeliden bánatos hangon, amelybe belevegyült az a kéjes érzés is, hogy elnyujthatta tagjait az illatos, hűvös lepedők közt, a maga megszokott ágyában.

Rosine nem tudta mire vélni a dolgot, hogy urnőjét olyan elnézőnek látja a koldusok és csavargók plébánosa iránt.

— Így hát Richard még vasárnap sem ment el hazulról, még a kis kápolnáig sem látogatott el, hogy kedvében járjon az ő öreg barátjának?

— De asszonyom, hiszen a kis kápolna be van csukva . . . Mérivet ur a Cérés ur elmenetele-

után nem engedte meg, hogy az ő templomában más pap mondjon misét.

— No ez nagy ujság, mondá az öreg aszszonyság, akinek nyugodalmas arca ellenmondásban volt azzal a csodálkozással, amelyet mutatott. A való az, hogy Féniganné, akit a kis Napóleon levelei folyvást mindenről értesítettek, ebben a pillanatban csak meggyőződést akart szerezni arról, hogy minden ugy történt-e, amint ő tudta.

— És . . . mondd csak, Rosine, a fiam sohasem kérdezte tőled, hogy hol vagyok?

— Soha . . . Richard ur csak azt tudta, amit a nagysága mindnyájunknak mondott, hogy pihenni tetszik menni a tenger partjára, az Elise nagyságához.

Rosine arcátlanul hazudott, azzal a kettős ravaszságával, amely mint parasztleányban és mint cselédben megvolt benne. Alexandretől megtudta a volt asszonya nem sikerült öngyilkosságát, meg az anyósnak az ottlétét, aki — nagy csodálkozására — egyedül jött haza, bár ez a hazajövetel a Lydie meggyógyulását jelentette. Tudta azt is, hogy a grosbourgiak milyen folytonos izgatottságban élnek s mint fáradoznak azon, hogy a Richard örökös kihívásai valahogy a kezébe ne kerüljenek a fiatal hercegnek; sőt felvilágosítást adhatott volna Fénigannénak arról a szünetlen kémkedésről is, amelylyel Alexandre, felsőbb parancsra, az ő fia levelezését megvigyázza.

De pár pillanat óta az asszonyság fáradtnak, szórakozottnak látszott s csak félfüllel hallgatta azokat a dolgokat is, amelyek rendszerint legjobban érdekelték, mint például a marmoták, meg a kertésze csinyei. Miután behozatott magának egy csésze meleg tejet, amely ugyancsak kevéssé hasonlított ahhoz, amelyet ottlenn ittak az imént, elbocsátotta Rosine Chuchinet, jobban örülve az ő fecsegésénél annak, hogy egyedül lehessen abban a szobában, amely tele volt emlékekkel s elringattassa magát a mélabus őszi kiáltásoktól, amik az országutról hallatszottak: Nyulbórt . . . rongyot, ócska vasat! . . . Több mint harminc év óta halotta ugyanazt a fátyolozott és szelid asszonyi hangot, amely reggelenként végigjárta az utat, de csak a hideg hónapokban, mert a falusi rongyszedőné tavasszal és nyáron elfoglalta a földművesmunka. És félálmában úgy tetszett, mintha az az eltávolodó hang, amely életének különböző régi korszakaival vegyült egybe, egész halmazát vonná magával az emlékeknek és letünt óráknak . . . Rongyot . . . Ócska vasat! . . .

Kettős gyors és ismerős kopogtatás dobogtatta meg a szívét és nyittatta fel pislogva a szemét.

— Te vagy, Richard? . . . Gyere be.

Hidegen váltak volt el egymástól, éppen csak az arcukat értetve össze, egyetlen szó nélkül. És öt hét alatt egyetlen levelet sem irtak egymásnak. S az anya még most is, látva azt a hideg és rideg

arcot, azokat a haragos szemeket, amelyek elfordultak tőle, megértette, hogy még egyre tart köztük a harag.

De a helyett, hogy elszomorodott volna, mosolygott: s Richardot akarata ellenére ott tartóztatva a kezénél fogva, leültette az ágya szélére, mert sok, nagyon sok mondanivalója volt a számára.

— Majd később, anyám, majd később . . . most nagyon fáradt vagy még.

— Dehogy . . . ha már itt vagy, jobb szeretem, mindjárt . . . Maradj itt és hallgasd . . .

S szeliden és egyszerűen hozzáfogott quiberoni utjának az elbeszéléséhez: hogyan jutott eszébe ez a gondolat az után a rettenetes jelenet után, amely köztök a melegházban lefolyt, hogyan támadt benne az a mély meggyőződés, hogy a fia szemrehányásai igazat mondtak, hogy ő Lydie iránt épp úgy, mint mások iránt, nem volt eléggé elnéző, és hogy meg kell kísértenie, hogy legalább részben jóvátegye a bajt, amit okozott.

Azután elmondta, hogyan érkezett abba a kis helységbe, Lorienttől nem messzire, ahol Lydie rejtőzködött, mint várakozott és ügyelt ott néhány napig, s végre meghatva a fiatal asszony magányos és tisztos életmódjától, büszkén viselt elhagyottságtól, mint kopogtatott be egy reggel a sárga házba, ahol nagy bámulatára Lydiet haldokolva találta, egy falusi doktor kontár kezeiben, aki a késeivel

reszketve metélgette azt a szőke és rózsás keblet, hogy kivegyen belőle egy revolver-golyót.

Richard mozdulatlanul hallgatta, lesütött, félrefordított arccal, hogy eltitkolja benyomásait, amelyekről az anya csak a kezében tartott kéz révén adott magának számot, ez előbb csökönnyös kéz révén, amely lassankint engedékenyebb, érzékenyebb lett s végre egészen átengedte magát és azzá lett, ami kicsikorában volt: az anyába fogzkodó gyermek bizó és gyöngéd keze: «Vezess, anyám, ne hagyj el.»

... Lydie, ha annak a zug-felcsernek a kezében marad, nem élt volna meg; de szerencsére éppen ott volt a hajóraj, s vele együtt néhány seborvos, meg jég, meg karbolvatta, meg mindenféle fertőtlenítő szer, amiket bőkezűen a rendelkezésére bocsátottak a betegnek, az Elise révén, aki csupa jó barátokra talált az egészségügyi karban. Ugy bizony, Elise, a jó kis Piroska, akit sohasem hitt volna az ember olyan kitartó könyörületre, odaadásra és tapintatosságra képesnek, és aki napjait és éjszakáit ott töltötte a vetélytársa, az ellensége ágyánál, azután pedig eltűnt, mihelyt Lydie éledezett és ismerni kezdte a környezetét.

Alig hogy felocsudott a láz fantasztikus látományaiból, az első igazi és élő arc, amelyet maga előtt látott, a leggyülöltebb arc volt, azé, akit egész szerencsétlensége okozójának tartott, az anyósáé. Messziről kellett visszatéríteni ezt a halálra

keserített lelket, amely még most is az utolsó, fájdalmas csalódását sinlette és tiltakozott az ő gyöngédsége és gondviselete ellen.

— Nem, nem, hagyjon el, nem vagyok méltó . . . Sem ön, sem a fia nem felejtheti el ezt soha . . . Micsoda jogon gátol meg engem, gonosz asszony, abban, hogy meghaljak?

Szándékosan kereste a sértő szavakat, kavarta föl égő emlékeit, amelyeknek tüzes hamva még most is pörzsölte a sebét. De szerencsére nem anyóssal volt dolga, hanem igazi anyával, büszkeség nélkül való, türelmes szívvvel, akinek folyvást csak az volt a gondolata:

— Jóvá kell tennem a bajt, amit okoztam.

Oh, mint remegett most Richard keze s mint szorongatta azt a kezét, amely fogta . . .

. . . Lydie a gyöngéd bánás és türelem révén napról napra jobban nyerte vissza az életkedvét s hagyta magát ápolni, jóllehet bizonyos sötétség maradt meg szép szemének a mélyében, s makacsul mindig csak *asszonyának* szolította azt, aki őt sohasem nevezte másképp, mint *leányának*. Különösen a megbocsátás lealázó gondolata ellen lázongott, és ellentállását csak Alexandrenak az odaérkezése győzte azután le, akit a grosbourgiak küldtek ki, hogy rendezze «a szakítás költségeit».

A beteg a szobájából hallotta azt a gőgösen fenhéjázó és felháborodott hangot, amelyen Féniganné azt a kiküldött vészmadarat elutasította és

meghagyta neki, hogy csak vigye vissza hamarosan a pénzt a hercegnének.

— Mert akármilyen gazdag és akármilyen fősvény is, soha sem lesz elege ebből a hitvány pénzből, hogy megváltsa vele a fia örültségeit és gonosztetteit.

Lydie, meghatva attól, hogy így oltalmazták és meg is bosszulják, sirva tárta karjait a szobába visszatérő anyósa elé:

— Köszönöm, anyám.

Ez az anya szó, amelynek a kimondására elszánta magát, utját egyengette a kibékülésnek. Csak idő és gondviselet kérdése volt már a többi; Féniganné napról napra gyöngédebb lett, meggyőzve magát arról, hogy a Lydie büne pusztán csak lázongás volt, függetlenségre való örült vágyódása olyan természetnek, amely szabad levegőre van teremtve és bezártnak, rabnak hiszi magát. Az olyan becsületes, olyan gyöngéd érzésű sziv, mint az övé, csak gyűlöléssel gondolhat vissza egy olyan hideg és lelketlen fiura, amilyen az a Charley. Nem kellett itt visszaeséstől tartani; a bánkódás, az előlről kezdés ki volt zárva. De igenis megdöbentette Lydiet a rendes életbe, a családi tüzhelyhez való visszatérés gondolata.

Szemtől szembe álljon Richarddal, akit olyan ridegen, olyan gonoszul otthagytott? . . . Feledheti-e azt Richard valaha?

Féniganné megkísérlette, hogy megnyugtassa,

— De mikor szeret és sajnál, és egyetlen napig sem szünt meg téged szeretni!

Lydie csak a fejét rázta.

— Ha ön olyan nagyon bizonyos ebben, miért titkolta előtte, hogy hozzám jön?

Semmi sem olyan ragadós, mint a félelem. Féniganné, ilyen félénknek látva a menyét, aki különben eléggé fölépült már ahhoz, hogy ónélküle is ellehessen, elhatározta, hogy egyedül tér haza és azt mondja Richardnak:

«Ime, ezt tettem. Remélni engedtem a feleségednek, hogy ti még együtt élhettek és boldogok lehettek. Mit gondolsz?»

A szobában siri csend uralkodott. Richardnak még folyvást láthatatlan volt az arca, a keze pedig tüzesen és reszketve kulcsolódott anyja kezére.

Féniganné még egyszer kérdezte, halk hangon:

— Mit gondolsz? Jól tettem?

— Oh, mama . . . mama . . . zokogott Richard, térdre borulva az ágy előtt.

Az anya, bár el volt készülve a háladatoságnak erre a kitörésére, sugárzó arccal nézett rá; meg volt jutalmazva minden fáradozása. De valami meglepte, s mialatt fiának kurta, merev haját borzolgatta, azt kérdezte magában:

— Miért nem kívánja látni a feleségét, most mindjárt?

Zavarodottságot, feszültséget érzett, melynek a magyarázatát azonnal megadta Richardnak egy szava, amint félénken fölemelt szemmel kérdezte:

— Hát a gyermek?

— Nincs.

— Meghalt?

— Nem is élt.

Richard egy szökéssel talpon volt s oda borult az anyja keblére.

— Oh, milyen jól esett ez . . . Ha tudnád . . . az a gyermek . . . mikor én annyira kívántam mindig, hogy gyermekünk legyen! . . . A közeledés sohasem lett volna lehetséges, ha *az* köztünk van. Annyira éreztem ezt, hogy bár örült vágyam volt őt viszontlátni, még csak meg sem kíséreltem, hogy megtudjam, hol van . . . Oh, az a gyermek . . . többet gondoltam rá, mint őreá magára . . . De most már vége. A te jószágod, imádott anyám, visszahozza Lydiet, látni fogom őt . . . Sőt csodálom, hogy már is haza nem hoztad. Miért?

— Nagyon gyöngé még.

Féniganné zavartan fordította félre a tekintét. Nem értett a hazudáshoz. Richard folytatta:

— Olyan borus hely lehet az a kis Port-Haliguen, így tél közeledtével. Lásd, ha a sötét gondolatai újra erőt vennének rajta . . .

— De végre is, te rossz fiu, csak haza kellett jönnöm. Irtak nekem, hogy folyvást sürgeted

azt a párbajt és hogy Grosbourgban egyebet sem tesznek, mint lesik és elfogdossák a leveleidet.

S karjainak egész gyöngédségével magához ölelve fiát, az anya hévvel beszélt tovább, most már erősnek érezve magát:

— Édes fiam, aki olyan jó, olyan egyeneslelkű vagy, hogy nem szántad meg azt az apát, azt a dicsősége teljességében lesujtott katonát, aki bénultan a székéhez szögezve kapja a te sértésidet, gyalázkodásaidat, amik a fiának szólnak? Lehet-e ennél szörnyűbb gyötrelmet képzelni? Kénytelen lemondani arról a szerepről, hogy családjának a feje, védelmezője legyen, s az asszony apró, gyáva fogásaihoz, fűrfangjaihoz kell folyamodnia, aki vigyáz minden postára és megvesztegeti a levélhordókat . . . Boldogtalan ember: hiszen belehal abba, hogy nem verekedhetik és nem halhat meg a fia helyett . . . S téged ez meg nem hatott!

Richard kiragadta magát az anyai ölelésből és járkálni kezdett a szobában.

— Igen, tudom, öreg barátunk eleget beszélt nekem ezeket a dolgokat, s neked is csak azt felelem, amit neki mondtam, hogy azok az emberek sokkal több rosszat tettek nekem, semhogy megszánhatnám őket. Mindnyájan, a fia, az apja . . . oh, mennyit szenvedtem . . .

— Szenvetél, főképp a büszkeségedben. De az anya, aki attól fél, hogy megölik a gyermekét . . .

— Az öreg Mérivet históriáit beszéled te nekem, mondá Richard szeliden. — Hát mit gondolsz, kiről ragadt rám ez a büszkeség, amelyet a szememre hánysz?

— Az anyádról, ugyebár? . . . Nos hát, tégy ugy, mint én, aki leráztam a dölyfösségemet.

— Hogyan?

— Oh, nagyon egyszerűen. . . Betértem a kis kápolnába. . . Ne neved, a hatás csodálatos volt. . . Más asszony voltam, mikor kijöttem, egészen más, egészen új nézettel, felfogással. . . Miért? azt nem tudom.

Richard, aki jobban meg volt hatva, semmint mutatni akarta, könnyed hangon vágott vissza:

— Csak az a baj, hogy a kis kápolna egy idő óta be van csukva.

Anyja pedig, le nem véve róla a szemét, azt mondta:

— Igaz, hallottam ezt a szomorú esetet. Milyen igazságtalanul bántak azzal a derék pappal! Te, ugyebár, érdeklődtél a dolga iránt, elmentél a püspökhöz? Nagyon örültem, mikor megtudtam.

— Igazán?

Jóságos arca csak úgy sugárzott álmélnködésében. Tudva, hogy anyja jó barátnője a draveili plébánosnak, attól félt, hogy neheztelni fog azért, hogy ő a püspöknél járt. De hát a rágalom igazán gyalázatos volt. Cérés abbét, ki a vadorzás miatt becsukott Lucriot anyját és három leányát a házába.

fogadta, azzal vádolták, hogy viszonya van a legkisebbikkel! . . .

— Ugy-e bár, felháborító? Éppen az a görvélyes, nyomorék, nyavalyatörős gyermek ejtette volna kísértetbe ezt a bámulatos embert, ezt a szentet?

Bizonyíték természetesen semmi egyéb nincs, mint az, hogy hetekig voltak egy földél alatt . . . És ha meggondolom, hogy ezt az egész gyalázatos hadjáratot az a világias, léha plébános indította, aki a gazdagok asztalán élösködik, ahova meghivatja a gazdasszonyát is . . .

Féniganné — aki talán szintén szemrehányást tehetett magának ilyen meghívás miatt — élénken a szavába vágott Richardnak:

— És mi volt a püspök válasza?

— Akár csak egy több oldalra terjedő pásztorlevél, Tertullianból vett idézetekkel. . . Hogy a plébános ur igen tiszteletre méltó lelkipásztor, a vikárius ur meg egy igen jó vén gyermek . . . Egyelőre azonban a mi öreg barátunkat elküldték három hónapra az aiguebellei trappistákhoz, s ezalatt a plébános ur a kastélyokban egy kérvényt köröztet, hogy szabadítsák meg a vidéket attól a paptól, aki csak a koldusokat meg a csavargókat szereti és csakis azokkal érintkezik. Csupán a te aláírásod hiányzik még, s a végett várta be a plébános a hazajöveteledet.

— Hát csak jöjjön ide! Szép fogadás várja.

— Nem fogod aláírni? kérde Richard elragadtatással. . . Nos hát, én viszont megígérem neked, hogy ha az a grosbourgi hitvány népség békében hagy engem, én sem foglalkozom velök többet.

— Békében fognak hagyni, esküszöm. Most pedig add ide azt a nagy buksidat, hadd simogassam meg még egy kicsit, azután eredj dolgodra. Aludnom kell.

— De akartam volna még valamit . . . Lydie nem maradhat ott egyedül, gondolhatod . . .

Az anya mosolyogva viszonzá:

— Igen, igen; értem . . . Majd beszéljünk erről az estebédnél. Most ki kell magamat pihennem. Eredj, lelkem.

Richard elviselhetetlennek találta azt, hogy estig a szobájában maradjon, és hosszú idő óta most történt először, hogy kiment az erdőre nyíló rácsos kapun, azon, amely Lydie szökésének a tanuja volt, még pedig azzal az erős elhatározással, hogy csak estére jön haza. Az évnek ebben a szakában pedig nem volt már szép az erdő. Az őszi nagy szelek és esőzések megfosztották utolsó leveleitől is, sárgás habarékkal borítva a talajt. A cserjék, a fasorok mélyei elvesztették egész titokzatosságukat, a messzeségek megrövidültek és a grosbourgi pagony végeérhetetlen rostélykerítése olyan külsőt adott a Kis-Sénartnak, mintha valami bedrótozott erdő lett volna.

A diszlet eltüntével elszéledt a zenekar is. Itt-ott a csalit sűrűjében egy-egy rigó, amely óriásnak tetszett, füttyörészett és szökdösött, mintha kalickában volna, a hollók csapatosan szálltak fatetőről fatetőre, s az esővizzel megtelt régi kőbányákban két-három vadkacsa uszkált, a faszorok csöndjében messzehangzó szuszka hápogással.

De Richardnak ma más hangok harsogtak a fejében, amelyeket járásközben az ő szokott basszusával kísért . . . bum . . . bum . . . csakhogy ez a bum-bum most vidám, könnyed, szökellő volt, mint a csupa trillából és futamból álló dallam, az a szerelmi és kikeleti dal, amely körülötte zengett, mialatt ő egy illatokkal, fénynyel és madárdallal teljes, képzelt erdőben sétálgatott . . .

Szerethetik hát egymást, ölelkezhetnek még; szerelmes szive semmit sem látott helyrehozhatatlannak, s már nem is érezte azt a rettenetes égést, azt a tüzes parazsat a melle gödrében, amely vonaglásba ejtette minden izmát. Kigyógyult a féltékenységből, sebét kimosta a Lydie könnye és vére . . .

Drága nő! Mennyit kellett szenvednie, hogy öngyilkosságra vetemedett, ő, aki annyira szerette az életet! És a belső gyötrelmek után, amelyek a halálba taszították, mily mártiromság lehetett, kiszabadulni a halálból! Minek a bocsánat annak, aki oly kegyetlenül megbünhődött? Lydie megújodott, a szenvedésekben megtisztult testtel jó

hozzá vissza és milyen édes lesz ráhajtani fejét arra a kebelre, érezni üde illatát, akár csak tavaszkor a gyöngyvirág és ibolya szagát az erdő aljában.

— Teringettét, Richard ur! ugyancsak korán indult ma sétára . . . Tán a reggelihez siet ugy? . . . Akkor hát térjen be a Remetelakba és falatozzék velünk.

— De a menyé talán nem lát szivesen ilyen korán, Eugène . . .

— Dehogy is nem! Inkább örülni fog, hogy egyszer már mást is lát az asztalnál, mint mindig csak az én vén ábrázatomat.

Az indián, aki most tért vissza az első körutjából, vállára akasztott puskával, a tarsolyában nyulpecsenyével, a Pachomius-kapun vezette be Richardot, a régi kolostor tömör-boltozatu, szuette, vásott-sarku kapuján, amely a gaztól fölvert udvarra nyílt, ahol pár hónappal azelőtt a Sautecoeur-fiu lakodalmát lakták. Két korcsma, amely köznap üresen állott, meg az erdőkerülő háza a hangos kutya-istállóval, vette körül az egykori Remetelak helyén a térséget. A takaros és világos szobában, amelynek a falai naiv vadászjelenetekkel voltak telefestve, ültek le és ittak appetitóriumnak egy pohár borovicskát, s oda jött be hozzájuk a fiatal asszony, gondosan megfésülködve és csaknem elegánsul kiöltözve, jóllehet még igen korán volt, de kivörösödött szemmel és álmos, unott arccal.

Most a zsandár, vagy favágó helyett, akit az ípával együtt találni vélt, Richard Fénigant pillantotta meg; a szeme föllángolt, kacér és beteges színezetű arca puszta tetszenivágyásból valósággal megszipült.

— Mondottam, ugy-e? sugta oda bizalmasan hatalmas tenyere mögött az indián, mialatt a kacér menyecske sietve terített, meg-meglegyintve őket libegő szoknyájának a szelével, vagy derékfűzőjének a gömbölyödésével.

— Tudtam, hogy ha uriembert hozok vendégnek, mindjárt fölpezdül tőle . . . Pedig tessék elgondolni, hogy egész éjszaka sirt-ritt egy pár fülbevaló miatt, amit kapott s amit én visszaadtam, mert a fiam távollétében . . .

— Hát hol van a fia, Eugène?

— A katonaságnál, Richard ur. Pótszolgálatot tesz . . . Bolondul a katonaeletért, pedig csak árt magának vele az üzletben, de — ami még rosszabb — itthon a feleségénél is. Tegnap is, amint az asszonyka hazajött a katélyból, ahova hangyatojással küldtem a fácános számára, hát egy pár aranyfüggő van a fülében a helyett az apró üvegkő helyett, amit az yeresi bucsun vettem volt neki.

— Kitől kaptad ezt? kérdezem tőle.

— A hercegnétől, apám.

Én, persze, aki tudom, hogy a kegyelmes asszonyunk nem tulságosan adakozó . . . elmond-

hatja ezt az ember az uraságáról, ugyebár, Richard ur, nincs abban semmi becstelenség? . . . rögtön megsejtem, hogy honnan való az ajándék; és mindjárt délután az asszonyka tudta nélkül beállitok a kastélyba és azt mondom a hercegnének, aki a tornácon Alexandre urral beszélgetett:

— Kegyelmes asszonyom, mondok, — nagyon szép függőt méltóztatott a menyemnek ajándékozni . . .

A hercegné rám néz, amint már ő szokta . . .

— Én, függőt, a maga menyének?

Az a vén zsvány Alexandre váltig hunyorgatott, amig végre a hercegné elérte a figyelmeztetést:

— Vagy ugy? . . . Igen, emlékszem már . . . Nos, és a maga menyének talán nem is elég szép az a függő?

— De nagyon is szép az ilyen miénkfajtának, — feleltem rá őszintén, — és a menyem meg is kért, hogy adjam vissza, mert tisztességes asszonynak, aki nem gazdag, nem szabad ilyen drága holmit magára akasztani.

A hercegné azt felelte:

— Köszönöm, Eugène, elmehet.

De én azért megvártam Alexandre urat a hidnál és megmondtam neki, hogy ha még egyszer vállalkozni mer ilyen megbizásra, hát ne legyen Sautecoeur a nevem, ha fejjel lefelé nem ugrik a

Szajnába, de úgy ám, hogy golyó lesz a homlokában!

Az erdőkerülő apró, kerek szeme baljóslatúan villogott.

— De hát végre is, kitől való volt az a függő? kérde Richard, érezve, hogy sápadozik az arca.

— Valakitől, akiről jobb lesz nem beszélünk, viszonzá az erdőkerülő, egyszerre megértve az ügyetlenségét. — A kicsikének, persze, nem volt inyére a dolog. Egész éjszaka hallottam a sopánkodását. Ma reggel aztán nyíltan beszéltünk egymással. Megmondtam neki:

— Neked, lányom, ugyszólván két urad van. Ha az egyik vak és nagyon is jámbor, a másik gyanakvó és kemény marku. Vagy tisztességes uton jársz, vagy pedig — vigyázz magadra!

Sautecoeurné nagy, fehér kötényben, feltürt ruhaujjakkal, épp most hozott be egy tál gombás omelette-et, amely illatossá tette az egész szobát s kiérzett még a kutyaólba is, amelynek éhes lakói nagyokat fujtak az alacsony ajtó alatt.

De sem a zamatos eledel, sem a háziasszony hamis szeme nem tudta fölrázni Richard Fénigant abból a sötét merengésből, amelybe a fiatal herceg alakjának a fölidézése ejtette, és Eugène, aki épp olyan lassan beszélt, mint ahogy evett, azzal a parasztos renyheséggel, melyet a hosszú napok és

a tágas térségek idéznek elő, többször csodálkozott el azon, hogy az ő vadász-históriáinak a legérdekesebb pontja alatt a vendége szórakozottan dudol, mint aki semmi tisztességet sem tud.

Mialatt Richard a Remetelakban időzött s azt hitte, hogy anyja mélyen alszik, Féniganné, egyike azoknak a dolgos természeteknek, amelyek nappal nem tudnak aludni — befogatott és átvitette magát a soisyi kolostorba. A bejárása magas fáiról és kápolnájának cifra tornyáról már messziről felismerhető kolostornak épp most vakolták a homlokzatát s az udvara tele volt létrákkal, habarcsos szekerekkel, járó-kelő kőművesekkel, akiknek a munkájára Mártha testvér, az irországi apáca ügyelt föl, nagy pillangószárnyu fehér főkötője alatt, helyettesítve Bouron kisasszonyt, a fejedelemszasszonyt, aki már régóta betegesen feküdt.

— Munkások vannak most nálunk, mondá Fénigannénak, elibe menve.

S mialatt az állások közt tovább vezette, halkabban hozzátette.

— Éppen kapóra . . . A gyermekeknek és a kedves testvéreknek most tilos erre járniok. A Lydie szobája tehát az épületnek ebben a szárnyában most biztosságban van a kandiság és fecsegés ellen. Mikor a leánya ma reggel megérkezett, nem volt itt más mint a kőművesek meg a kapus néne, Lydienek régi ismerőse, akit megbiztam, hogy hordja fel az ételét és szolgálja ki. Értesitettem

az orvost is, aki a legóvatosabb és legtartózkodóbb ember, s aki minden másodnap eljön a fejedelemsasszonyhoz s egyuttal bemegy Lydiehez is, kinek a szobája éppen a fejedelemsasszonyé mellett van. Határozottan hiszem, hogy a mi kedves kicsikénknek sehol sem lett volna jobb és biztosabb helye, sem a fácánosban, sem a Remetelakban.

— Én is úgy gondolom, kedves testvér, és igazán a jó Isten sugalmazása volt, hogy önökhöz fordultam; mert nem mertem egyenesen haza vinni az én szegény Lydiemet. De reménylem, nem fogunk visszaélni a vendégszeretetökkel.

Mártha testvér az ő ir elevenségével hadonázott hosszú, lapos és sovány karjaival:

— Reményli . . . Reményli . . . Oh, ugyan, csak nem veszi el tőlem mindjárt? Olyan gyöngemég, olyan sápadt . . . Legelső sétája is ez a ropant nagy ut volt! . . . Az orvos a lelkére is kötötte, hogy két-három napig föl ne keljen. Ne menjünk fel hozzá? . . .

S azután fennhangon, hogy mindenki hallhassa, hozzátette:

— Menjünk, köszöntsük kedves fejedelemsasszonyunkat; nagyon megváltozottnak fogja találni, Féniganné asszony . . .

S előre ment a széles lépcsőn, amelynek mórfehérségü falai voltak s amelynek a karfáját az imént festették be újra. Az apáca olvasójának nagy

szemei, meg a kulcsok, amiket Féniganné mindig magával hordott, csak úgy csörögtek a hosszú folyosón, amelynek a végében volt Lydie szobájának az ajtaja.

Lydie fehéren, nyitott szemekkel feküdt ott s majdnem elsikoltotta magát, amint Fénigannét belépni látta.

— Ah, anyám, máris?

— Hiába, gyermekem, nem tudtam aludni.

— Én sem, mondá Lydie, mutatva, hogy a szobája, mely tágas és derüs volt, éppen a ház sarkára esett; egyik ablakával a szabadba, másikkal a kis belső kertre nézve, ahova az iskola-szobák nyiltak s ahol az árvák játszadoztak, amíg a főudvaron a tatarozás folyt. — Reggel óta hallom énekelni és körbe táncolni a gyermekeket, s hallom a kedves testvérek hangját, a lecke-felmondást . . . Ugy tetszik, mintha magam is iskolás leány volnék még és szinte várom, hogy rám kerül a sor . . . Emitt pedig az ut, a mi kedves országutunk. Éppen az imént hallgattam az ismerős kiáltásait, mozgalmasságát.

Féniganné elmosolyodott és fölébe hajolt:

— Richardról nem is szólsz?

— Nem mertem, mormolá a beteg, kinek lesoványodott arca fájdalmasan elfakult.

De amint az anya elmondta neki, hogy Richard miképp fogadta utjának és kibékülésüknek az elbeszélését, hogyan fakadt végül könnyekre,

milyen lázas volt a vágyakozása, mint reszkettek a kezei annak, aki sohasem szünt meg őt szeretni: az élet visszatért abba a szép arcba, mint ahogy a színek felujulnak egy képen, amelyet letisztítanak.

— Most már bizonyos vagyok benne, hogy a rettegésünk hiábavaló volt, s hogy egyenesen az ő karjaiba kellett volna hogy vezesselek. De amint haza ért, meg fogom neki vallani, hogy itt vagy, és holnap reggel eljövünk érted.

— Oh ne holnap, ne még; kérem, mondá Lydie megrémülve, gyermekes ijedelemmel huzva magára a takarót. — Nagyon félnék még . . . Olyan sovány vagyok, olyan rut . . . aztán meg ez — és mutatta a csipkés sebhelyet a bal keble alatt. — Az orvos azt mondta, hogy többször be kell még kötözni. És ha Richard, mikor meglát, nem szeretne többé, nem akarna . . .

— De gyermekem, ha megtudja, hogy itt vagy, semmi sem fogja visszatartani . . .

— Hadd higgye még, hogy távol vagyok, hogy az egészségem úgy kívánja . . . Hiszen végre is, van benne valami igaz.

— És ha utánad akarna menni?

— Majd kitalál ön valami kis hazugságot, hogy megakadályozza benne . . . engem pedig itt hagy még néhány napra, fiatalságomnak ebben a otthonában, ahol ő megismert, megszeretett, ahol új erőre fogok szert tenni s rajta leszek, hogy szép legyek és méltó az ő szerelmére.

Szavaiból és mozdulataiból meg lehetett sejtetni azt a ki nem fejezett vágyat, hogy megtisztuljon itt a félrevonultságban és magábaszállásban. Ugy tetszett neki, mintha a klastrom fehér falai közt visszaváltoznék gyermekleányává. És Féniganné annyira megértette, hogy nem unszolta tovább:

— Amikor akarod és ahogyan akarod, édes gyermekem. Ne gyötörd magadat.

Mikor kiment, betért néhány pillanatra a fejedelemasszonyhoz, hogy elmondhassa Richardnak, hogy látta és ezzel magyarázza meg azt, hogy a kolostorban volt. Mártha testvérnek, ki valami építőmesteri számadást nézett át a szendergő öreg apáca ágya mellett, suttogva mondá:

— Mégis csak itt hagyom még néhány napra a mi Lydienket; de sűrűn fogom meglátogatni.

Mikor pedig a kocsiba ült, hangosan azt mondta:

— Szegény tisztelendő anyánk, bizony nagyon gyöngye, nagyon gyöngye.

A kocsis megvetően mosolygott a bakján ezekre a szavakra, amelyek neki voltak szánva. Tudta ő, hogy mihez tartsa magát. A vasuti, a kivel reggel a kertésznénél találkozott, elbeszélte neki, hogy Féniganné asszony egy nagyon betegnek látzó fiatal hölgygyel érkezett meg, akit a soisyi klastromban hagyott . . .

És Richard még most sem tudta, hogy itthon van a felesége, holott már az egész cselédségének tudomása volt róla. Nincs népes ház, ahol ne így volna.

XII.

Bum-bum . . .

Fénigannénak, mikor haza tért, nagy meglepettségére legkevesébbé sem kellett harcolni a fia szerelmes sietsége ellen. Richard hallgatag, mogorva maradt, olykor egy-egy *bum-bum*-ot hallatva, amely világosan elárulta, hogy mi foglalkoztatja a lelkét; de azért göngéden bánt az édesanyjával, s ismét az együtt töltött esték sakkozó, régi Richardja lett. Játékközben a homlokuk majdnem összeért, de milyen messze volt egymástól a gondolatuk!

— Vajon mi történt vele? tünődék magában az anya. — Ez a ránc a két szeme közt, az orra cimpája felhuzódása, meg ez az örökös dudolás . . . Valami újabb roham ez, bizonyos vagyok benne . . . de vajon sokáig tart-e?

Richard pedig azt mondta magában:

— Jól tette, hogy haza nem hozta; a sebem nagyon is eleven még; jobb lesz néhány napig várni. Már csak a puszta Charley név is, amelyet

kiejtettek előttem, újra dühbe hozott. Ha szegény Lydiem most itt volna, megkinoznám, semmi könnyörületet nem érezve a gyöngesége iránt.

De egy heti belső vihar és szélcsend váltakozása után azt mondta anyjának, aki folyvást híreket adogatott neki Lydieről, mintha még most is Quiberonban lett volna:

— Most már bizonyos vagyok magam felől . . . Menjünk el érte. Nem bánod?

Féniganné elmosolyodott:

— Meggyógyultál. És a feleséged is elég erősnek érzi magát az utra, annyival inkább, mert az ut nem lesz nagyon hosszú.

— Hogyhogy?

— A hintónkon alig egy félóra . . .

— Félóra . . . Quiberonból idáig? . . . Nem értem.

— Hiszen Lydie itt van a klastromban, amióta haza jöttem . . . No, no, csak ne jöjj mindjárt indulatba, te nagy gyermek . . . A déli ebéd után befogatunk és estére a feleséged ismét itt lesz a pavillonban. Jó? Meg vagy elégedve?

Minő szavak, minő felkiáltások fejezhették volna ki a Richard nyughatatlan örömét, amint ott ült anyja mellett a hintóban, amely Soisy felé robogott az erdő és a Szajna közt? Szép, tiszta, hideg idő volt, szél, napfény, hó; és a melle csak

ugy dagadozott az ugyanilyen délutánok emlékétől, melyeket a kolostor világos burkolatu társalkodójában töltött volt azon a télen, mikor Lydienek udvarolt.

Mint ma, a nap akkor is épp ugy csillogott a havon, melyet a szél finom porrá vert föl; mint ma, akkor sem talált szavakat a mámora kifejezésére, és a zsolozsmából, amelyet valójának minden idegszála zengett, nem hallatszott semmi, csak szive dobbanásai jelezték ütemesen néma felindulását.

Tíz év mult el azóta, hogy ugyanezen az uton, ugyanezen a fehérbe öltözött tájon az anyja épp ugy akarta szórakoztatni, mint most, egymaga beszélgetve a hintó mélyében:

— Elkészíttettem a pavillont. A műhelyedben fogtok ebédelni, kettecskén; ugy gondoltam, hogy az első estén így lesz legjobb. Holnap aztán ujra kezdjük a régi közös életmódot . . . és ezt Lydie kívánta tőlem . . . Annyi gyöngéd jóság van abban a gyermekben. És milyen finom, milyen uri. Magam is hinni kezdtem már Mártha testvérrel, hogy igazi nemes származásu; főuri hölgynek született . . . Ah, itt vagyunk.

A hintó nesztelenül fordult a hóban a nagy lépcső elé, ahol Mártha testvér már várta őket.

— Mintha egyszerre tíz évvel lennénk fiatalabbak, Richard ur, mondá az irországi apáca az ő eleven taglejtésével és szavajárásával. — Akkor is én vezettem be a társalgóba, emlékszik? De

most a saját szobájában fogja találni kedves leányunkat. Édesanyja meg én mindjárt utána megyünk, mihelyt Bouron kisasszonytól kijövünk.

Richard, egyedül maradva a folyosón, habozott egy percig. A felindulás megbénította legcsekélyebb mozdulatait is. A szobából, amelyben nyilván várták, a *szabad* már a kopogtatás előtt hallatszott ki — kedves, szelid, rég nem hallott hangon.

— Tárt karokkal fogok elébe menni s a keblemre ölelem, mielőtt csak egy szót szólnánk is . . .

Ezt tette volt föl magában. És Lydienek is az volt a szándéka, hogy a nyakába borul és hosszas csókkal zárja le az ajkát.

Semmi sem úgy történt, amint föltették magukban, mert — mint mondani szokás — a gazda nélkül számítottak, és itt a gazda a test volt, az a szép, zamatos, kárhuzatos test. Lydie, amikor Richard belépett, az ablak előtt állott, amely kápráztató volt a hótól. A fehér háttéren nyulánkan és egész teljességében domborodott ki a termete, rózsaszínü gyapjukelmébe szoritva; szép fején félvilágításban göndörödött a finom, gyűrűzetes haj és szemének gyöngyház-szürkesége sötétebb színt váltott.

Richard megállott, megkapva attól, hogy olyan fiatalnak és szépnek látja, mint legszenvedélyesebb álmaiban, de valami ingerlő kecsességgel elárasztva, amelyet ő még nem ismert és amelyet

másutt szerzett, talán másnak a karjaiban; valami bántó zamattal, amely vonzotta és visszataszította, szerelemmel és örült dühvel részegítette meg s azt a vágyat gerjesztette benne, hogy megölje és megfojtsa.

Mozdulatlanul állt meg két lépésnyire tőle, s úgy érezte, hogy ha közelednék hozzá, ha megérintené, az ujjai ellenállhatatlanul csavarodnának rá fojtogatóan arra a gerlice-nyakra, hogy megbüntesse annak a másiknak a cirógatásaiért.

És egyuttal a szive táján az a rettenetes égés arra figyelmeztette, hogy a baja ismét elővette, és mély kétségbeesés vett rajta erőt, amint lehetetlennek látta, hogy újra kezdjék a régi életet, mert hiszen a bajnak a tüzhelye a felesége szépségében van, és valahányszor csak ránéz, örjögővé fogja tenni a féltékenység.

S amint mindezek az érzések, amelyek hevesen és viharosan általjárták, abba olvadtak össze, hogy sirni szeretett volna: lehajtotta a fejét s tompa hangon, reszkető alsó ajkkal azt mondta:

— Jó napot, Lydie.

Ez volt mindaz, amit erre a várva várt percre talált.

— Jó napot, Richard, felelt rá visszhang gyanánt Lydie.

Azután csend lett, amelyben hallani lehetett a koksztorgását a kandallóban, a nagyobb leányok osztályából felhallatszódó diktálás duruzsolá-

sát. Egyszerre künn az uton, amelyet a hótakaró neszteleonné tett, egy klarinét meg egy hegedü rákezdte menetközben egy négyesnek az első, friss ütemeit, áthasítva a zavarodottság és aggodás légkörét, amely őket nyomasztotta.

— Lakodalom, mormolá Lydie gépiesen; és Richard, vele együtt odamenve az ablakhoz, hozzátevé:

— Hát szombat van?

Mint régente, mikor jegyben jártak, most is a vén országot segítette ki őket.

— Szombati napon érkeztünk vissza Bretagneból anyával . . .

Richardnak jól esett hallania ezt az anya szót, amelyet ő olyan gyöngéden ejtett ki.

— Akkor is ilyen lakodalmi muzsikára ébredtem föl . . . Hogy megörültem neki!

Richard, aki a menetet nézegette, azt mondta halkán, feléje sem fordítva a fejét:

— Hát nem felejtetted el a mi corbeili utunkat?

— Óh nem! viszonzá Lydie.

S most ő is kinézett és mutatta neki az öreg Sautecoeur, aki épp most jött a vasutról a fiával. Ez is egyike volt az ő megszokott alakjaiknak, az öreg erdőkerülő, aki elébe járogatott a fiának s úgy ment vele haza, hol Uzellesen, hol Soisyn keresztül, aszerint, hogy mely részen kellett felügyelnie. A fiu a vasárnapot rendesen a

Remetelakban töltötte s hétfőn reggel a felesége kísérte ki a vasúthoz, mialatt az apja az urasághoz ment jelentést tenni. A két óriás ember, amint szorosán egymás mellett haladt, katonás lépésben, szó nélkül, megkapó látvány volt.

— Hát már haza jött a katonaságból a Sautecoeur fiu?

Alig hogy ez a megjegyzés elhangzott, Richard kétségbe volt miatta esve; mert ez nyugtalan gondolataikban a fiatal herceg képét idézte föl, aki az Eugène fiával ugyanegy században szolgált. Kisérteti jelenségként tünt föl előttök elegáns termete, cicomázott, csinos feje s ísmét nyomasztó csend fúlasztotta el őket.

Szerencsére most egy másik alak vonta magára a figyelmöket, Georges apó, a tarisznyájával meg a botjával, aki ott ült a napon, szemközt a klostrommal, egy határkövön, amelyről letakarította a havat. Richard csodálkozott rajta, hogy olyan vén léteire idáig tudott vánszorogni ebben az időben.

— Ugy látszik, megsejtette, hogy itt vagyok — mondta rá Lydie. — Valahányszor a függönyt ebben az időtájban fölemelem, előre is tudom, hogy mindig ott fogom látni, ugyanazon a helyen.

— Igazán különös ez a hűséges kutyára emlékeztető ragaszkodás, amelyet az öreg koldus te irántad tanusít, mondá Richard. — Az elme-
neteled után minden reggel holtrészezen szedték

föl a kapunk előtt. Én azt gondoltam magamban, hogy bánatában iszsza le magát, s ez a gondolat annyira meghatott, hogy befogadtam a szajnaparti kis kunyhómba.

— Ezt tetted, holott annyi okod volt arra, hogy engem gyülölj! . . . Oh Richardom, édes Richardom, milyen jó vagy te!

És meghatottan fogta meg a kezét, s emelte az ajkához; de Richard durva mozdulattal szabadította ki, ami miatt nyomban el is fogta a szégyen, és felzokogva kért tőle bocsánatot:

— Oh feleségem . . . feleségem . . .

Szivszakgató siralommal szólt rá Lydie:

— Tudtam én, hogy lehetetlen . . .

— De igen, igen . . . Igérem . . . csakhogy majd később.

Féniganné most bejött Mártha testvérrel.

Az anyának egy tekintet elég volt ahhoz, hogy megértse a helyzetet. De az apáca, aki nem volt olyan éleslátó, vidáman kiáltott föl:

— Itt van hát ez a rossz ember, aki másodszor is el akarja vinni tőlem a gyermekemet! . . .

Lydie sietve vágott közbe:

— Oh nem, kedves testvér, nem megyek el ilyen hamar . . . Richard arra kéri önt, s én is esedezem, hogy tartson itt még egy ideig.

— Ameddig csak akarod, édes leányom, viszonzá Mártha testvér, mialatt nagy, világos szemei tágra nyiltak a meglepettségtől. Csakhogy

bajos lesz most hogy tovább is rejtve tartsunk. Az árváink már szabadon járhatnak a házban, s a kedves testvérek közül is többeket kellett belevonnom a titokba.

— Legyen nyugodt, kedves testvér, szólt most Richard, elárulva azt a fájdalmas erőfeszítést, amelybe minden egyes szava került. Csak néhány napot kérünk még . . . lehetőleg keveset . . . ugyebár, Lydie?

— Igen, Richard, hagyta rá tétovázva Lydie.

Lenn harangszó jelezte a tanítás végét. Éles kiáltások, csengő nevetgélés hangjai szálltak föl a kis kertből s verődtek az ablakhoz egy fenyőfa hóterhelte ágaival együtt.

— A leánykáink mindjárt imádkozni mennek . . . mondá Mártha testvér, Fénigannéhoz meg a fiához fordulva. — Ha ki akarják kerülni a kíváncsi tekinteteket . . .

— Menjünk, mondá Richard kinosan.

Feléje akarta magát vetni Lydienek, örült vágy szállta meg, hogy két kezébe fogja kicsi fejét; és Lydie máris előre nyujtotta a homlokát, lecsukta reszketeg pilláit, midőn Richard egyszerűen csak két forró kezét nyujtotta oda neki bucsu-szorításra.

A Pavillon ablakai csakugy lángoltak a sötét gyertyános végében a földet és a fákat borító hó sápadt világlásával együtt, amikor Féni-

ganné haza érkezett a fiával. A házastársak kibékülésére rendezett kis ünnep fénye volt az.

— Ne menj most oda, nagyon rosszul találna esni, mondá az anyja s rávette Richardot, hogy térjen be vele a szalonba, ahol már Napóleon Mérivet várakozott, akit Féniganné meghívott ma estére, hogy egyedül ne legyen a nagy házban.

— Nos, mi ez? hát az asszony? kérde a szegény fiutól a jó öreg, aki ott állott, párolgó csizmában, a kandalló előtt.

— Nem lehetett . . . Nem volt hozzá erőm. mondá Richard halkán és hevesen, mialatt az anya egy taglejtéssel hallgatásra kérte a jó szomszédot.

Mérivetnek magának is nagy dolgok jártak most a fejében, amikről az egész estebéd alatt beszélt a házigazdáinak.

Lám csak, a draveili plébános meg a községtanács nem azt vették-e a fejökbe, hogy karhatalommal nyittatják ki a kis templomot, mint amely ugysem az övé már, mert hiszen a községnek ajándékozta volt? Ámde a kis Napóleon erre azt felelte, hogy mivel ő fizeti a miséző papot meg a sekrestyést, hát a választás joga kizáróan őt illeti meg. Már pedig, ameddig Cérés abbé lesz a draveili segédlelkész, addig más pap nem fog misézni az utféli kápolnában. A plébános erre képmutató lépéseket tett a tanácsnál.

— Hát isten nélkül maradjon Uzelles mindaddig, amig a segédlelkészem penitenciája tart? . . .

És a kupaktanács bölcsei mind rámentek a lépre, nem gondolva meg, hogy mindez csak azért van, hogy néhány fillérrel több gyűljön be a plébános urnak különben is eléggé telt perselyébe.

— De arra a dicső névre mondom, amelyet viselek, kiáltott föl Napoléon Mérivet, büszkén hadonázva csemege-késével házigazdáinak a feje fölött. — meg fogom szabadítani a községet attól az embertől, meglássák — még ha a pápáig kellene is fölmennem, aki elég kegyes volt, engem a Szent-Gergely-renddel kitüntetni! . . .

— Addig is azonban ön kénytelen kinyitni a kápolnáját, vágott a szavába Féniganné, akit mulattatott a kis öreg haragja.

— Csalódik, asszonyom. Holnap reggel Moulin, a kőművesmester el fogja küldeni a legényeit, hogy takarítsák le a havat a toronyról és tatarozzák ki a tetőzetet. Sokáig fog az tartani, az időjárás kedvezőtlen s ezek a falusi munkások olyan lusták . . . Még jó, ha elkészülnek a munkával akkorára, mikor az én kedves abbém kijön az aiguebellei klostromból.

És az öreg ur felháborodása jóízű kacagásba fuladt, mely nevetésre indította Féniganékat is.

Mikor aztán a háziasszony a szobájába vonult s a két férfi magára maradt, bizalmas, hosszas beszélgetés folyt köztük, amely valóságos

szokásukká lett a mákoskertben lejátszódott jelenet óta. Richard föltárta a szívét, leleplezte gyöngéit, gyötrelmeit, melyeket az első viszontlátás újra fölélesztett.

— Megértettem, hogy, ha haza hoznám, rettenetes élet kezdődnék ránk nézve . . . pedig hiszen megbocsátottam neki, szívem mélyéből. Mi van hát itt bennem, ami föllázad és nem akar beleegyezni? Oh barátom, nem mondta ön nekem, hogy ez ilyen nehéz lesz.

Járkált, mialatt beszélt, heves taglejtésekkel dobálva oda a mondatait. Az öreg ur, szintén idegesen, de uralkodva magán, a tüzet piszkálgatta.

— Ismerem ezt az állapotot, voltam benne. . . Mikor Irénem haza jött, itt a szeme alatt, az ajka szögletében apró ráncokat fedeztem föl, amelyek a távolléte alatt támadtak, mint megannyi csóknak a marása . . . azt hiszed, nem föllázadt az egész valóm? De megvolt számomra az a csillapító szó, az a támogatás, az a vezető, akit ezekben a nehéz pillanatokban neked is kívántam volna. Cérés keményen, szigoruan beszélt velem, amint beszélt volna veled is . . . Eh, Richard, engedd át magadat a boldogságnak, vásárold meg egy kis büszkeségnek az árán. Légy rajta, hogy lecsillapodjál, hogy visszavehesd a feleségedet és újra a tiedd tedd. Egy ölelés dolga az egész.

Richard meg is tette a kísérletet, de haszttalan. Az előbbi vergődéseiben, mihelyt az előidéző

külső ok megszűnt, mindjárt eloszlott a fájdalom is. De most a Lydie szépsége folyvást újabb táplálékot adott az ő féltékeny dühének s minden egyes találkozásakor fölgerjedt benne az a gondolat, hogy másnak a szerelme, másnak az ajkai . . .

— Oh, miért nem engedték, hogy megöljem azt az embert? . . . Ameddig csak él, mindig itt fogom érezni magunk között . . .

Ez volt a vége minden beszélgetésüknek azokban a gyötrelmes órákban, amelyeket a felesége lába előtt töltött, kinezva őt panaszaival, szemrehányásaival, amelyek után hosszas csend következett, amely alatt hallani lehetett a leckét felmondó leánykák hangját, meg künn az ut ismeretlen téli zaját, a pupos házaló kiáltását: *Harisnyát, cipőt, vegyenek! harisnyát, cipőt!* lassu nyirkorgását egy karaván-szekér kerekeinek, amelynek apró piros függönyei voltak s melynek esővitzől fénylő tetejéről vékony füstbodor szállott föl.

De mégis határozni kellett. Lydie nem maradhatott már itt hosszab ideig, az otthona közelében és még sem otthon.

— Tudják, mit kell tenni? mondá Mérivet, — Nekem két-három hétre Algériába kell mennem a len-üzletem dolgában . . . Lydie haza jön Féni-ganné asszonyhoz, újra elfoglalja a helyét a házban, én pedig magammal viszem Richardot . . . az utazás kitünő szórakoztató lesz neki. Ez hiányzott neki mindig, folyvást csak önmagában élt.

Ugy hiszem, hogy mikorra visszajövünk, meg lesz gyógyulva; de mindenesetre itt találjuk már akkor Cérés abbét, a kis kápolna nyitva lesz, s ha Richard betér oda, újra meg fog történni az a csoda, amelynek már olyan sokszor voltam tanuja.

— Mikor utazik el?

— Mihelyt csak lehet, édes gyermekem.

— Nos hát, holnap beköltöztetem Lydiet a pavillonba s együtt töltünk ott egy napot; az lesz a végső kísérlet. Ha nem leszek magammal megelégedve, ha azt látom, hogy nagyon is boldogtalanlana tesztem őt, másnap hajnalban ott leszek önnél, hogy induljunk.

XIII.

A lehetetlen bocsánat.

Az első este otthon, az uzellesi kastély nagy szalonjában, a férje és Féniganné közt, akit most már mindig csak anyjának szólított, véghetetlenül jól esett Lydienek. Mikor kinyitotta a zongorát és hosszú fehér ujjai, egymást kergetve a billentyükön, felzugatták Pergolese amaz isteni dallamának az első ütemét, amelyet Richard az ő távolléte alatt annyiszor kísért azzal a bubánatos basszus-sal ugyanaz a meghatottság fojtogatta mindnyájokat.

Örökre egyesülteknek és gyöngéden szeretőknek érezték magukat s a lelkek szájalommal és megbocsátással volt tele.

Künn az északi szél sivitott az éjszakában, a dara csomószámra verődött az ablakhoz, és a Lydie kalandos, kóbor-cigány fejceskéje sohasem élvezte úgy, mint most, a házi tüzhely kedvességét; úgy tetszett neki, mintha lidércnyomásos álomból fölébredve, újra kezdené most az életet, boldog és egyszerű életet. belesimulva ennek a derék, hü és jó embernek a karjaiba.

Egyszerre csak dalolás, kacagás hallatszott az ablakok alatt. Richard azt kérdezte:

— Mi ez, ma este?

— Mi? Hát az álarcosok . . . Farsang utolsó estéje, mondá az anya.

S ugyanaz az emlék támadt föl egyszerre mind a hármukban, és kerülték egymás tekintetét. . .

Most esztendeje, ugyanebben az órában, hevesen kondult meg a rácsos kapu harangja s a tornác elé robogó kocsiból a fölriasztott szalonba egy egész sereg fiatal álarcos rontott be, sokáig táncolva és forgolódva, míg végre Charlexis bemutatta magát meg azt az egész bájos *ghettót*, amely ma este a Merogis-kastélyban együtt volt.

Oh, milyen rosszkor csendültek most meg ezek a farsangi hangok! Velök együtt besüvöltött kívülről a fagy, a sötétség, elosztatva a szoba enyhe, jótékony melegét!

Richard fölállott:

— Gyerünk, Lydie. Hadd feküdjék le a mama.

Féniganné csengetni akart, hogy átkisértesse őket lámpással.

— Szükségtelen, mama. Lydie jól ismeri a gyertyánost.

Igen, ismerte. De hogyan értette Richard ezeket a szavakat? Guny akart-e ez lenni, szándékos sértés, mely a gyalázat és örület óráira célzott? Hiszen akkor az ő mártiromsága még csak most kezdődik igazán . . .

Lydienek a keze meg az arca fagyos volt, mikor oda ment Fénigannéhoz, hogy köszönjön. Richard azt mondta volt neki:

— Kisértsük meg . . . Ha nem lehet, elutazom.

És valóban, amióta itthon volt, a parkban és a veteményes kertben való hosszas sétájuk alatt, meg az ebéd és az est folyamán, semmi, egyetlen szó, egyetlen tekintet, egyetlen kézszorítás sem célzott a multra. Pedig nem hiányzott hozzá az alkalom; csakhogy Richard véghetetlen jósággal és gyöngédséggel kerülte ki mindegyiket, úgy hogy Lydie, aki minden nagy remény nélkül jött volt haza, már hinni kezdett házasesetőknek a megújulásában és boldogságában. És annál erősebben hitt benne, minél inkább közeledett az est és az együttlét órája.

Bizva a szépségében, elhatározása őszinteségében, azt gondolta magában :

— Csak a karjaimban legyen egyszer, bizonyos vagyok benne, hogy megtartom.

De az átkos farsangi emlékeztető óta az a sejtelme támadt, hogy boldogsága, melyet már olyan közelnek hitt, újra elenyészhetik. Hogy oda is simult Richardhoz, a sötét fasorban! A sikos uton meg-megcsuszamló lába minden lépten kifogás volt arra, hogy rátámaszkodják, a szabadon eresztett s körülök cellengő nagy kuvaszok morgása, a jégkéreggel bevont galyak csörgése, a faházikó ajtajának ki- s becsapódása a szélben, mind egy-egy ok volt az összerázkódásra, arra, hogy reszketve simuljon a férjéhez.

— Bátrabbnak ismertelek én téged, mondá neki Richard szeliden, de nem viszonzva a szorongatását.

— Talán csak kevésbé idegesnek . . .

És halkabb hangon hozzátette :

— Nagyon sokat szenvedtem ám . . .

Szánalmat remélt, de az nem nyilvánult.

A pavillonba érve, először is a dolgozó-szobába tértek be, ahol, mint ottfenn, tűz és világosság várta őket. Lydie jobban szerette volna, ha mindjárt a szobájokba mentek volna be, de Richard itt akarta őt látni maga mellett, valóságnak és élőnek, ebben a szobában, ahol oly kétségbeesetten ábrándozott volt felőle.

— Itt voltam a legboldogtalanabb . . . Belevetettem magamat ebbe a karos-székbe s rád gondoltam, mialatt az utat s a folyó kanyarodását néztem ott, a hidon alól . . . Micsoda rettenetes órák voltak azok!

Lydie levetette zuzmarássá lett bundácskáját, s megállva előtte, két kezét a vállára téve, azt mondta:

— Fájdalmat okoztam neked, édes Richard; de jóvá fogom tenni az odaadásommal, a gyöngédséggel. Nézz a szemembe, olvass benne, s legyen bizalmad. Sokkal tartozom neked; meglásd, lerovom.

S idegesen vonta őt előretartott homlokához.

— Menjünk föl a szobánkba, gyer . . .

Harag nélkül, de határozottsággal toltta el Richard:

— Menj csak magad; én itt maradok.

— Igazán, itt akarsz maradni? mormolá Lydie olyan elhalóan, hogy Richard mentegeetni próbálta a kegyetlenségét.

— Erősebb ez bennem minden okoskodásnál . . . Nem tehetem, attól félek, hogy nagyon is boldogtalanná tennélek . . .

Lydie kezét nyujtott, belenyugodva mindenbe, amit csak akar.

— Ugy hát jó éjszakát.

A falépcső recsegett a cipője alatt, női hangok hallatszottak felülről, azután Rosine lejött s átment farsangolni, a kertészékhez. Richard most

már egyedül tudta Lydiet a szobájában, s belső vihartól dulva, tusakodó érzésektől átjárva, végre levetette magát a divánra, hogy ott töltse az éjszakát, mint olyan sokszor a szeretett asszony távolléte alatt.

De Lydie most nagyon is közel volt. Hogyan tudott volna aludni, mikor folyvást nyugtalanította az ittléte és ez az önkéntes elkülönöttség? Bárgyusággal, eszelősséggel vádolta magát s visszagon-dolt a Mérivet mondására: «egy ölelés dolga az egész» . . .

Kétszer is fölkel:

— Megyek . . .

S ismét megállott, szemében a düh könnyeivel. Végre nem bírta tovább s fölment.

Lydie ott feküdt a nagy ágyban s az éjjeli lámpa ernyője rávetette a fényt meztelen karjaira, vállára, nyakára, amelyet födetlenül hagyott a kacér, fodros hálóköntös. A szép gyöngyszemekben, amikor őt meglátták, diadalmas fény villant meg, amelyet azonban az asszonyi okosság nyomban eltakart a félig lecsukott pillákkal.

— Mégsem feküdtél le? szólt Lydie, ujjainak kecses hívogatásával.

Richard lassan közeledett hozzá, elpalástolva a káprázatot, amelybe a kínálkozó szép testnek ez a maga-elhagyása ejtette.

— Nem félsz, hogy megfázol?

Halk hangon beszélt, tikkadt szájjal, majd gyanakodva tette hozzá:

— Azelőtt nyakig begombolózva tudtál aludni.

— Igen, mint a klastrom kistermeiben szokás, viszonzá Lydie mosolyogva. — De most a fogadóbeli éjszakánkra akartalak emlékeztetni . . .

S karjait a nyakára fonva, a fülébe sugta:

— Te rossz, hát nem látod, hogy vártalak?

Richard behunyta a szemét, hogy jobban ellentállhasson, s mintha álmodnék, mormolta:

— Oh micsoda éjszaka volt az! . . . De azt a mámort nem adhatod te nekem többé.

— Miért?

— Mert mindez . . . s a karjaira, a vállaira mutatott . . . mindez nem csupán az enyém már. A másé is volt.

S dühös mozdulattal rázta le az ölelő karokat. De Lydie ismét visszavonta magához azzal a fájdalmas hanggal, amelyen kérdé:

— Hát ugy véled, hogy nem büntettem meg magamat eléggé? hogy nem lakolt még mindez eleget? Nézd . . .

A seb, ott ahol beheggedt, két-három mély forradással éktelenítette el testének sima fehérségét . . .

— Nagyon messzire kellett keresni a golyót. . . Nézd, milyen nyomokat hagytak rajtam . . . És ha tudnád, milyen kin volt az, habár elaltattak is . . .

— Szegény drágám! mondá Richard szánakozóan.

S lehajolva, megérintette ajkával a sebhelyet. De azonnal eltávolodott, amint arra gondolt, hogy Lydie másért tette ki magát ennek a szenvedésnek.

— Igen, a kedvesed miatt, dühödben, kétségbeesésedben, hogy már nem szeret.

— Tévedsz, Richard. Én csak gyűlöletet és megvetést éreztem már az iránt, akit gondolsz. Kérdezd meg anyádtól, aki virrasztott mellettem s hallotta, amint mindig téged hivtalak a lázamban, amely nem volt hazug. Csakis terád gondoltam, aki olyan jó voltál, arra a nyugalmas életre, amelyet nekem szereztl és amelyet kétségbeesetten sajnáltam.

— Igen, igen, tudom, jólelkű vagy. Szívesen szeretnél engem s meg akarnád nekem szerezni ezt az örömet; de azért, ha ő most itt volna, ha hívna, csak egy jellel is, nem tudnád megállani, hogy hozzá ne menj.

— Oh hallgass . . . hallgass . . .

De Richard csak folytatta, dühös gunyolódásba tüzelve bele magát:

— Minek hallgassak? Nagyon egyszerű a dolog! Én félnék, ügyetlen vagyok, aki nem merek, nem tudom a módját . . . De ő ért hozzá, és olyan szép gyerek . . .

— Richard, kérlek . . .

Lydie megkísérlette, hogy befogja a száját, nyakára kulcsolta a karjait . . . midőn egyszerre vadászkürt harsant meg künn az éjszakában s Richard sápadtan egyenesedett föl.

Igy érintkezett azelőtt egymással Grosbourg meg Uzelles. Charlexis kürtszóval adta hirül, hogy átjön estére, és Richard ugyanolyan módon felelt rá vissza. És a két partról a vitztükör felett átszőkellő vidám, harsogó hangok így kapcsolták össze a két házat.

— Hallod, Lydie?

S dult arccal nyomorgatta lázas kezében a gyöngéd ujjakat.

— De, Richard, hisz ez Clémenttől hallatszik . . . a kertészlegények . . .

— Dehogyan is . . . A grosbourgi kastély terrászán szól a kürt. Hogy áthangzik a vizen! . . . Tudja, hogy haza jöttél s megadja a régi jelt . . . Hallod?

S minél tovább harsogott a kürtszó az éjszakában, annál szenvedélyesebb düh fogta el Richardot.

— Hogy állhatatoskodik! . . . hogy vágyakozik utánad . . . A feleségemhez kívánkozik a herceg urfi? . . . Oh kérem, csak tessék . . . Várj csak, várj, hadd feleljek neki.

S kirohant a lépcsőházba, hogy azután pár perc múlva szégyenkezve, mintegy kijózanultan

jőjjön vissza. Lydie zokogva öltözködött egy széken. Letérdelt előtte.

— Hová mégy? Mit akarsz?

— Hagyj csak, hagyj, nem maradhatok itt . . . nagyon is rettenetes ez, neked is, nekem is . . . Anyádnál fogom tölteni az éjszakát s reggel aztán elmegyek, mert hiszen nincs hozzá elegendő erőd, szegény barátom.

S most ő toltta vissza és szabadkozott az ölése, eszeveszett csókjai ellen. Végre Richard felkapta, visszafektette az ágyra s ringatni kezdte, cirógatta, gyöngéd szavakkal kedveskedett neki, amelyek azonban olykor szenvedélyesek s ismét dühös felkiáltások lettek.

— Meg kell bocsátanod, lásd . . . Beleőrülök . . . az a nyomorult az oka.

— Minek emlegeted mindig, mikor ugy is vége, s ő meghalt rám nézve?

— Oh, nagyon is boldogok volnánk, ha meg volna halva . . . De él, a szörnyeteg, és szinte érzem, hogy körülted ólalkodik . . . De jaj neki, ha találkozom vele! Most már semmi és senki sem fog megakadályozhatni, hogy . . .

— Hogy meg ne öld? hiszen magam is szívesen segitenélek benne, azért a fájdalomért, amit nekem okozott . . . és még most is okoz, mert megfoszt a te szerelmedtől.

Beleakaszzkodott a férje nyakába, s úgy sutogott bele az ajkába, azután pedig visszaesett a

párnára. Richard szinte haragudott rá, hogy nem küzködik tovább, azt gondolva, hogy minden csak őtőle függ, Lydietől, az ő vágyának erős voltától, és hogy ha a karjai kissé erősebben fognák át, neki nem volna ereje, kibontakozni belőlük. És ez az érzés keserű, gyűlölködő szavakban tört ki belőle, összefüggéstelen monológban, amelyben a Charlexis deliségét és a maga esetlenségét emlegette, s ezt addig mondta el újra meg újra, hogy maga is belefáradt . . .

A vadászkiáltás elnémult. A darának az ablaktáblán való zizegésében most a kis kápolna órájának ütése hallatszott. Három óra . . . Richard hirtelen megállott az ágy előtt, amelyhez épp olyan erővel vonta valami, mint ahogy eltávolította tőle; és könyörgéssé szelidült hangon mondá:

— Feleségem, édes gyermekem, kérlek, vessünk végét . . . Mondd nekem azt, hogy tévedek, hogy nem szereted már. Esküdjél meg rá, hogy félelem nélkül foghassalak a karjaimba . . . Lásd, nem felelsz . . . nem akarsz megigérni semmit. Így hát még most is az övé vagy, s nehezedre esnék a hazugság? . . . Lydie, felelj, könyörületből, mondj valamit.

Lehajolt hozzá s átfogta a kezecsuklóját, de nehézneked, elernyedtnek érezte.

Lydie aludt. Mély, gyermekded álomban szunyadt, s lélekezete szabályosan járt ki s be a szétnyílt rózsás ajkak közt. És ő, aki haragudott

mágára, hogy bántó szavaival kinozza: akár reggelig is beszélhetett volna. Az első pillanatban keserü nevetés rázta meg, de amelyet gyöngéd érzelem váltott föl e nyilvánvaló gyöngeség, kimerülés láttára . . .

Ovatosan felhuzta vállára, szép karjaira a takarót s levitte a lámpát a dolgozó-szobájába, ahol azután szünetlenül járkált, hallgatva az órák ütését az utszéli kápolna felől, a szánalom és megbocsátás e kis temploma felől, amelynek a megközelítését soha sem hitte volna ilyen nehéznek.

Mikor az ablakok jégvirágai mögött fölvirradt a reggel, átment a szomszédjához, hogy rendelkezésére bocsássa magát.

SZERELMESEK KÖNYVE.

Most jelent meg az ATHENAEUM r. társ. kiadásában:

SZERELMESEK KÖNYVE.

Szerkesztette: DURA MÁTÉ.

Költemények, gondolatok, szerelmi nyelvek, levél-
minták, felköszöntők, társas-játékok, népdalok, o
o o o o o o emlékeztetők, stb. kincsháza. o o o o o o o

Ezen gazdag tartalommal rendelkező izléses, színes borítékba kötött könyv

== ára 2 korona. ==

KÁRTYA-KÓDEX.

KÁRTYA-JÁTÉKOK KÖNYVE.

Jókai Mór, Rákosi Jenő, Mikszáth

Kálmán, Herczeg Ferencz, Rákosi

Viktor, Bródy Sándor és Ambrus

o o o Zoltán közreműködésével o o o

. . . szerkesztette . . .

SZOMAHÁZY ISTVÁN.

Ára csinos vászonkötésben 2 korona 40 fil.

AZ ATHENAEUM ZSEBSZÓTÁRAI.

Magyar és Német Zsebszótár.

Tekintettel a két nyelv szólásaira.

I. rész: Magyar-Német.

II. rész: Német-Magyar.

Szerkesztette **Kelemen (Wolff) Béla.**

2. kiadás.

Minden rész külön csinos vászonkötésben 2 korona. — A két rész erős vászonkötésben 4 korona.

Franczia és Magyar Zsebszótár.

I. rész: Franczia-Magyar.

II. rész: Magyar-Franczia.

Szerkesztette: **UJVÁRY BÉLA.**

Minden rész külön csinos vászonkötésben 2 korona. — A két rész erős vászonkötésben 4 korona.

Horvát-Magyar és Magyar-Horvát SZÓTÁR.

Szerkesztette: **MARGALITS EDE.**

Ara csinos vászonkötésben 2 korona.

SZÉP HÖLGYEK FIGYELMÉBE!

A SZÉPSÉG MŰVÉSZETE.

Irta és idegen források után összegyűjtötte * *

Ára elegáns vászonkötésben 4 korona.

Megdönthetetlen igazság az, hogy a szépség világhatalom, a szépség oly fegyver a nők kezében, amely a legnagyobbakat, a legerősebbeket is legyőzi. Hatalmas ajándéka ez a természetnek, amelyet az, akinek meg nem adatott: megszerezheti. **Mindenki szép lesz, csak akarnia kell.** Ezt az igazságot bizonyítja ez a figyelmesen, gondosan szerkesztett könyv és ad a bizonyításai mellé olyan tanácsokat, amelyeknek helyességéről száz példa győzi meg az embert. Nincs a női szépségnek az az előmozdítója, az az árnyalata, amelyről alaposan ne értekeznek. Az arczbőr, a haj, a száj, az orr, a fül ápolásától kezdve, a köröm, a fognak, a láb, a kéz gondozásáig behatóan tárgyal, fürkészhet mindent, ami a szépséget előmozdítja, illetve ami annak árthat. Megmondja, hogy ki mint öltözködjék hidegben, melegben, milyen fürdőt használjon, mennyiben jó vagy rossz a vállfűző, szól az alak konzerválásáról, a testtartásról és a nőnek száz más kisebb-nagyobb titkáról, amit a nőnek tudni jó, hasznos, sőt szükséges. Megbecsülhetetlen előnye és érdeme e könyvnek, hogy egy pillanatra sem téveszti szem elől az **egészségtan követelményeit** és mindattól óvja az olvasót, amit az orvosi vélemény tilt.

Egy nő se mulassza el megszerezni ezt a rendkívül hasznos könyvet,

* * * * amely az egészséges szépségnek kutforrása. * * * *

